

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут філософії, культурології, політології
Кафедра політології

До захисту допущено

Кафедрою _____ політології _____ протокол № 6 від 19.12.2025

завідувач кафедри _____
(підпис) Олександр Фісун
(ім'я, прізвище)

« 19 » _____ грудня _____ 2025 р.

Кваліфікаційна робота
здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти
(першого (бакалаврського) / другого (магістерського))

«Громадянське суспільство, міжнародні донори та держава: співпраця у
гуманітарному реагуванні на породжені війною виклики у сфері житла»
_____ (назва роботи)

Спеціальність (спеціалізація): 052 Політологія
(код та найменування спеціальності; спеціалізації спеціальності - за наявності)

Освітня програма «Глобальні студії та світова політика»
(назва освітньої програми)

Виконавець _____
(підпис) Мовчан Микита
(ім'я, прізвище)

Науковий керівник _____
(підпис) Комарова Тетяна
(ім'я, прізвище)

Харків – 2025

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут філософії, культурології, політології
Кафедра політології
Спеціальність 052 Політологія
Освітньо-професійна програма «Глобальні студії та світова політика»
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Завідувач кафедри


(підпис)

О.А. ФІСУН
(ініціали, прізвище)

«_____» _____ 20____
року

ЗАВДАННЯ
На кваліфікаційну роботу магістра

Мовчана Микити Олеговича
(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема роботи: «Громадянське суспільство, міжнародні донори та держава: співпраця у гуманітарному реагуванні на породжені війною виклики у сфері житла»
керівник роботи Комарова Тетяна Геннадіївна, д. політ. н., проф. кафедри політології
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом по університету від « » 2025 року №
2. Строк подання студентом роботи 01.12.2025
3. Перелік питань, які потрібно розробити:
 1. Узагальнити теоретичні підходи до розуміння ролі держави, громадянського суспільства та міжнародних донорів у гуманітарному врядуванні, зокрема в сфері житлових рішень і захисту постраждалого населення.

2. Проаналізувати сучасну архітектуру інституцій та механізмів координації між центральними органами влади, органами місцевого самоврядування, міжнародними донорами та організаціями громадянського суспільства у сфері житлового гуманітарного реагування в Україні.
3. Дослідити інструменти спільного планування та моніторингу (грантові механізми, угоди й меморандуми про співпрацю, гуманітарні кластери, спільні офіси, цифрові дашборди, форуми та платформи координації) та оцінити їхній вплив на ефективність житлових програм для ВПО й інших постраждалих груп.
4. Ідентифікувати ключові виклики координації - регуляторні бар'єри, дублювання програм і проєктів, асиметрію даних, проблеми оподаткування благодійної допомоги та діяльності організацій громадянського суспільства - і показати, як вони впливають на доступність та якість житлових рішень.
5. Розробити комплекс практичних рекомендацій щодо підвищення прозорості й підзвітності державних інституцій, дерегуляції та дебіюрократизації діяльності ОГС, запровадження спільних стандартів даних, моделей cost-sharing, механізмів контракування соціальних послуг у сфері житла та коригування податкового законодавства, релевантного для гуманітарних житлових програм.

4.План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи	Строк виконання етапів
1	Консультація з керівником щодо обрання теми роботи	10.10.2024
2	Затвердження теми роботи	16.10.2024
3	Аналіз та підбір літературних джерел для написання роботи	15.11.2024
4	Написання змісту до дипломної роботи	30.11.2024
5	Написання першого розділу та написання висновків до нього	30.04.2025

6	Написання другого розділу та написання висновків до нього	14.07.2025
7	Написання вступу до роботи	05.11.2025
8	Написання висновків до роботи	19.11.2025
9	Оформлення списку використаних джерел	25.11.2025
10	Написання анотації	27.11.2025
11	Переддипломна практика	01.12.2025-19.12.2025
12	Фінальні корегування роботи, її доопрацювання	16.12.2025
13	Підготовка доповіді до виступу на захисті дипломної роботи	17.12.2025
13	Підготовка презентації до виступу на захисті дипломної роботи	18.12.2025
14	Підготовка до виступу на захисті дипломної роботи	18.12.2025

5. Дата видачі завдання: 30.09.2024

Здобувач вищої освіти  М. О. Мовчан
(підпис) (ініціали, прізвище)

Керівник роботи  Т.Г. Комарова
(підпис) (ініціали, прізвище)

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
В. Н. КАРАЗІНА**

**ПОДАННЯ
ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ
ЩОДО ЗАХИСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ**

Направляється студент *Мовчан М. О.* до захисту магістерської роботи за спеціальністю 052 – політологія на тему: *«Громадянське суспільство, міжнародні донори та держава: співпраця у гуманітарному реагуванні на породжені війною виклики у сфері житла»*

Магістерська робота і рецензія додаються.
Директор ННІ філософії, культурології, політології _____ Карпенко І. В.

Довідка про успішність

Студент *Мовчан М. О.* за період навчання в ННІ філософії, культурології, політології з 2024 року по 2025 рік повністю виконав навчальний план за спеціальністю з таким розподілом оцінок за національною шкалою:

відмінно – _____%, добре – _____%, задовільно – _____%.

Фахівець 1 категорії
навчального центру організації
освітнього процесу ННІ філософії,
культурології, політології _____ Ревкова Н. Є.

Висновок керівника магістерської роботи

Студент *Мовчан М. О.* виконав магістерську роботу на тему *«Громадянське суспільство, міжнародні донори та держава: співпраця у гуманітарному реагуванні на породжені війною виклики у сфері житла»* яка присвячена аналізу процесу координації дій організацій громадянського суспільства, міжнародних донорів та державних інституцій у рамках реалізації гуманітарного реагування у сфері житла під час повномасштабної війни.

Керівник магістерської роботи:
професор кафедри політології
ННІ філософії, культурології,
політології Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна,
доктор політичних наук _____



Комарова Т. Г.
_____ 20__ року

Висновок кафедри про магістерську роботу

Магістерська робота розглянута. Студент *Мовчан М. О.* допускається до захисту роботи в Екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри політології _____



Фісун О.А.

РЕЦЕНЗІЯ

**на кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти рівня магістра
-го курсу групи ОП-61 денної форми навчання
спеціальності 052 «Політологія»**

освітньо-професійної програми «Глобальні студії та світова політика»

Навчально-наукового інституту філософії, культурології, політології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Мовчана Микити Олеговича

**на тему «Громадянське суспільство, міжнародні донори та держава:
співпраця у гуманітарному реагуванні на породжені війною виклики у
сфері житла»**

Кваліфікаційна робота «Громадянське суспільство, міжнародні донори та держава: співпраця у гуманітарному реагуванні на породжені війною виклики у сфері житла» є системним і актуальним дослідженням, присвяченим одній із ключових проблем воєнного періоду – організації житлового гуманітарного реагування в Україні. В умовах масового внутрішнього переміщення та значних руйнувань житлової й соціальної інфраструктури аналіз ролі держави, територіальних громад, донорів та організацій громадянського суспільства у цій сфері має суттєве наукове й практичне значення. Мовчану М. О. вдалося поєднати теоретичний вимір проблематики з оцінкою практичних механізмів взаємодії між основними групами акторів.

У першому розділі, присвяченому ролі та практикам держави, громад, міжнародних донорів і громадянського суспільства, автор послідовно розкриває функції кожного з акторів у житловому гуманітарному реагуванні. Чітко окреслено, як формально розподіляються повноваження між центральними органами влади, місцевим самоврядуванням, донорами та ОГС, і водночас показано, як цей розподіл реалізується на практиці через програми та окремі проєкти підтримки ВПО, донорські житлові проєкти та ініціативи громадських організацій. Позитивною рисою є увага автора до місцевого рівня через висвітлення використання комунальних будівель, роль громад у розміщенні та інтеграції ВПО, практики співпраці з неформальними ініціативами.

Другий розділ роботи, зосереджений на системі координації цієї діяльності, поточних викликах і рекомендаціях, має виразний прикладний характер. Автор аналізує діючі інструменти спільного планування та моніторингу, виявляє проблеми регуляторних бар'єрів, податкових обмежень, асиметрії даних та дублювання зусиль, а також формулює практичні пропозиції щодо їх вирішення, а також підвищення прозорості,

дерегуляції, та інших механізмів оптимізації спільних зусиль для забезпечення житлом ВПО та людей що втратили житло в наслідок обстрілів. Це робить висновки роботи релевантними як для державних органів, так і для донорів та ОГС.

Робота має значну практичну цінність, оскільки її результати можуть бути використані для вдосконалення політики у сфері житлового забезпечення ВПО, налаштування механізмів координації між центральним і місцевим рівнями, а також для підвищення ефективності грантових та інституційних програм міжнародної допомоги. Автор спирається на широкий теоретико-методологічний та документальний матеріал, коректно застосовує інструменти інституційного й політико-правового аналізу, логічно вибудовує структуру дослідження. Висновки роботи обґрунтовані й послідовно пов'язані з поставленою метою та завданнями.

Разом із тим робота має певні недоліки, оскільки окремі аспекти варто було розгорнути детальніше. Зокрема, доцільно було б ширше використати емпіричні кейси окремих громад чи конкретних житлових грантових проєктів для глибшої ілюстрації відмінностей між моделями координації, а також більше висвітлити участь самих ВПО у плануванні та моніторингу житлових програм. Зазначені зауваження не мають принципового характеру та можуть розглядатися як можливі напрями подальших досліджень.

У цілому, кваліфікаційна робота на тему «Громадянське суспільство, міжнародні донори та держава: співпраця у гуманітарному реагуванні на породжені війною виклики у сфері житла» за змістом і оформленням відповідає встановленим вимогам, відзначається логічною структурою, та високим рівнем теоретичної й практичної опрацьованості теми. Робота заслуговує на високу оцінку, а її автор гідний присвоєння кваліфікації магістра зі спеціальності 052 «Політологія».

Доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних відносин
політичної філософії
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця



О. І. Романюк

ВІДГУК
на кваліфікаційну роботу бакалавра
2-го курсу групи ОП-61 денної форми навчання
спеціальності 052 «Політологія»
освітньо-професійної програми «Глобальні студії та світова політика»
Навчально-наукового інституту філософії, культурології, політології
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Мовчана Микити Олеговича
на тему «Громадянське суспільство, міжнародні донори та держава:
співпраця у гуманітарному реагуванні на породжені війною виклики у
сфері житла»

Актуальність теми роботи зумовлена поточними масштабами внутрішнього переміщення, руйнуванням житлової інфраструктури та зростанням ролі гуманітарних акторів у забезпеченні базових соціальних потреб в Україні в умовах повномасштабної війни. Ключовим чинником є те, що проблема забезпечення житлом ВПО набуває не лише гуманітарного, а й чітко вираженого політичного та інституційного виміру, оскільки вимагає узгодженої взаємодії центральних органів влади, органів місцевого самоврядування, міжнародних донорів та організацій громадянського суспільства. Обраний автором фокус на співпраці цих акторів у сфері житлового реагування є обґрунтованим, оскільки саме на перетині цих інституційних полів сьогодні вирішуються питання доступу ВПО до безпечного й гідного житла, а відповідна тематика все ще недостатньо відображена в академічних дослідженнях.

До позитивних аспектів роботи слід віднести широке коло опрацьованих джерел і документів, серед яких наукові публікації, аналітичні звіти, нормативно-правові акти та матеріали міжнародних організацій; достатньо розвинену емпіричну основу; логічну побудову структури та внутрішню узгодженість викладу. Зміст роботи адекватно відповідає задекларованій меті та завданням. Автор послідовно розкриває теоретичні та практичні аспекти розуміння ролі держави, донорів та громадянського суспільства в гуманітарному врядуванні, демонструє здатність критично аналізувати українську практику реалізації житлових програм для ВПО й виокремлювати ключові механізми координації та взаємодії між акторами. Варто відзначити, що автор не обмежується описом формальних конструкцій, а пропонує певні узагальнення та рекомендації щодо моделей співпраці та типових проблем координації, що додає роботі прикладної цінності.

Запропоновані у роботі висновки та рекомендації заслуговують на позитивну оцінку, оскільки засвідчують високий рівень обізнаності автора з сучасними підходами до гуманітарної та житлової політики, а також здатність переносити теоретичні дослідження у площину практичних пропозицій. Особливої уваги варті рекомендації щодо спрощення процедур для організацій громадянського суспільства, удосконалення механізмів координації між державними органами, донорами та громадами, а також наголос на необхідності підвищення прозорості й підзвітності у реалізаціях житлових програм. Вони мають потенційну прикладну цінність як для органів влади, так і для донорських структур та ОГС, що працюють у сфері житлового гуманітарного реагування.

Разом з тим робота не позбавлена окремих недоліків. Доцільно було б ширше висвітлити емпіричні приклади конкретних житлових проєктів або кейси окремих громад, що дозволило б більш наочно продемонструвати ефективність чи обмеження різних моделей координації. Детальнішого висвітлення також потребує аспект участі самих внутрішньо переміщених осіб у прийнятті рішень та моніторингу житлових програм, оскільки залучення бенефіціарів є важливою характеристикою сучасних гуманітарних підходів. Зазначені зауваження мають робочий характер і можуть розглядатися як орієнтири для подальших дослідницьких кроків автора.

У цілому кваліфікаційна робота магістра «Громадянське суспільство, міжнародні донори та держава: співпраця у гуманітарному реагуванні на породжені війною виклики у сфері житла» за всіма формальними та змістовними критеріями відповідає встановленим вимогам і заслуговує на високу оцінку (100 балів за 100-бальною шкалою), а її автор є гідним присвоєння кваліфікації магістра зі спеціальності 052 «Політологія».

Керівник кваліфікаційної роботи:

д. політ. н., доц., професор

кафедри політології

Харківського національного

університету імені В. Н. Каразіна



Тетяна КОМАРОВА

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Практики та механізми інтервенцій у сфері житла: поточний прогрес і результати	7
1.1. Роль держави: нормативна база, програми забезпечення та відновлення житла.....	7
1.2. Роль громад: формальні обов'язки, використання власних ресурсів та залучення фінансування	17
1.3. Міжнародні донори: підходи, інструменти та рух від гуманітарної допомоги до сталого розвитку	23
1.4. Локальні організації громадянського суспільства: облаштування шелтерів, супутня сервісна підтримка бенефіціарів та партнерства	27
РОЗДІЛ 2. Механізми взаємодії акторів та простір для розвитку.....	33
2.1. Нинішня архітектура координації: уряд, громади, донори, організації громадянського суспільства.....	33
2.2. Інструменти спільного планування і моніторингу: гранти, угоди, меморандуми, спільні офіси, дашборди, форуми, робота гуманітарних кластерів	39
2.3. Поточні виклики координації: регуляторні бар'єри, дублювання, асиметрія даних, проблеми оподаткування благодійної допомоги та роботи ОГС	47
2.4. Способи подолання викликів координації: забезпечення прозорості та подолання корупції державних інституцій, дерегуляція та дебіюрократизація роботи ОГС, спільні стандарти даних, моделі cost-sharing, контрактування соціальних послуг, зміна податкового законодавства.....	57
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
АНОТАЦІЯ	76

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена безпрецедентним масштабом житлової кризи, спричиненої повномасштабною війною російської федерації проти України, та її довгостроковим впливом на соціальну стабільність, безпеку й розвиток громад. Руйнування житлового фонду, пошкодження ключової інфраструктури, масове внутрішнє переміщення та різке навантаження на приймаючі громади створили якісно нову конфігурацію житлових ризиків. Житло в умовах війни перестає бути лише об'єктом соціальної політики та стає одним із центральних вимірів гуманітарного реагування, від якого залежать базова фізична безпека, доступ до послуг, шанси на інтеграцію й відновлення людського капіталу. Водночас житлові рішення для ВПО й інших постраждалих груп формуються у щільній взаємодії держави, органів місцевого самоврядування, організацій громадянського суспільства та міжнародних донорів, що створює складну багаторівневу систему координації з високими ризиками фрагментації, дублювання зусиль, нерівного доступу до ресурсів і корупційних зловживань. Додаткового значення темі надає те, що житлова гуманітарна відповідь невіддільна від довгострокової повоєнної відбудови та курсу України на європейську інтеграцію, що вимагає узгодження практик гуманітарних акторів із національною житловою політикою, реформами децентралізації, податковою й бюджетною політикою та вимогами міжнародних фінансових програм.

Метою роботи є проаналізувати, яким чином держава, міжнародні донори та організації громадянського суспільства взаємодіють у гуманітарному реагуванні на породжені війною житлові виклики, та виробити рекомендації щодо посилення інституційної спроможності й координації цієї взаємодії на національному та місцевому рівнях.

Для досягнення цієї мети в роботі поставлено такі основні завдання:

- Узагальнити теоретичні підходи до розуміння ролі держави, громадянського суспільства та міжнародних донорів у

гуманітарному врядуванні, зокрема в сфері житлових рішень і захисту постраждалого населення.

- Проаналізувати сучасну архітектуру інституцій та механізмів координації між центральними органами влади, органами місцевого самоврядування, міжнародними донорами та організаціями громадянського суспільства у сфері житлового гуманітарного реагування в Україні.
- Дослідити інструменти спільного планування та моніторингу (грантові механізми, угоди й меморандуми про співпрацю, гуманітарні кластери, спільні офіси, цифрові дашборди, форуми та платформи координації) та оцінити їхній вплив на ефективність житлових програм для ВПО й інших постраждалих груп.
- Ідентифікувати ключові виклики координації - регуляторні бар'єри, дублювання програм і проєктів, асиметрію даних, проблеми оподаткування благодійної допомоги та діяльності організацій громадянського суспільства - і показати, як вони впливають на доступність та якість житлових рішень.
- Розробити комплекс практичних рекомендацій щодо підвищення прозорості й підзвітності державних інституцій, дерегуляції та дебіюрократизації діяльності ОГС, запровадження спільних стандартів даних, моделей cost-sharing, механізмів контракування соціальних послуг у сфері житла та коригування податкового законодавства, релевантного для гуманітарних житлових програм.

Об'єктом дослідження є процес гуманітарного реагування на породжені війною житлові виклики в Україні в системі взаємодії держави, міжнародних донорів і громадянського суспільства. Предметом дослідження виступають форми, механізми та інструменти співпраці між органами державної влади,

органами місцевого самоврядування, міжнародними донорами та організаціями громадянського суспільства у сфері забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб та інших постраждалих груп, а також пов'язані з цим інституційні, правові та фінансові обмеження й можливості.

Методологічну основу роботи становить поєднання якісних та елементів кількісного аналізу. Застосовано інституційний і політико-правовий аналіз для дослідження нормативно-правової бази, стратегічних документів та урядових програм у сфері житлової політики й гуманітарного реагування; контент-аналіз аналітичних звітів, досліджень і операційної документації міжнародних організацій і ОГС; кейс-стаді окремих громад і проєктів, що репрезентують різні моделі координації та взаємодії між державними, донорськими й громадськими акторами; елементи компаративного аналізу для зіставлення українських практик із загальновизнаними підходами до координації гуманітарної допомоги у сфері житла. Така методологічна комбінація дозволяє поєднати аналіз формальних правил із вивченням фактичної практики реалізації житлових програм і виявити розриви між ними.

Наукова новизна роботи полягає у спробі цілісно концептуалізувати взаємодію держави, міжнародних донорів та громадянського суспільства в житловому гуманітарному реагуванні як окремий, відносно самостійний сегмент публічної політики на перетині гуманітарної допомоги, соціального захисту та житлової політики. На відміну від більшості наявних досліджень, які розглядають або загалом розвиток громадянського суспільства, або окремо гуманітарну систему й донорську допомогу, у роботі запропоновано аналітичну рамку, що пов'язує інституційний дизайн, регуляторні режими, податкові та бюджетні правила, практики збору й обміну даними та механізми координації між основними групами акторів із конкретними результатами в сфері житлового забезпечення ВПО. Вперше у такій конфігурації здійснюється систематизація викликів координації (від дублювання програм до асиметрії інформації) саме в житловому вимірі гуманітарної відповіді та пропонується комплекс

рекомендацій, які поєднують зміни інституційних правил, спрощення регулювання діяльності ОГС, упровадження спільних стандартів даних і фінансових інструментів співфінансування. Це дозволяє розглядати житлову гуманітарну відповідь не як сукупність розрізнених проєктів, а як поле цілеспрямованої політики, у межах якого повоєнна відбудова може або відтворити хаотичні практики кризового реагування, або стати основою для більш узгодженої, прозорої та стійкої системи забезпечення житлом уразливих категорій населення.

РОЗДІЛ 1. Практики та механізми інтервенцій у сфері житла: поточний прогрес і результати

1.1. Роль держави: нормативна база, програми забезпечення та відновлення житла

Доступ внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні до належного житла та гідних умов проживання значною мірою залежить від низки факторів, які, на жаль, лише частково перебувають під контролем самих ВПО. Першим ключовим чинником є саме правове визначення статусу внутрішньо переміщеної особи, від якого надалі залежать можливості доступу до державних програм підтримки, у тому числі житлових. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», ухвалений у 2014 році та неодноразово змінений, у статті 1 визначає ВПО як громадянина України, іноземця або особу без громадянства, яка на законних підставах перебуває на території України, має право на постійне проживання та була змушена залишити або покинути своє місце проживання внаслідок чи з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, масових проявів насильства, порушень прав людини або надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру; при цьому такі обставини вважаються загальновідомими і не потребують доведення, якщо відображені в офіційних повідомленнях уповноважених міжнародних організацій або рішеннях державних органів України [22]. Це формально доволі широке та інклюзивне визначення, яке охоплює різні категорії осіб, що зазнали впливу війни чи інших кризових явищ.

Попри широту дефініції, подальші положення закону істотно звужують коло осіб, які фактично користуються передбаченими правами і пільгами. Відповідно до статті 4 факт внутрішнього переміщення підтверджується довідкою про взяття на облік та внесенням даних до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб. Офіційна реєстрація, безумовно, є необхідною для обліку та планування політики, однак у реальності вона залишає поза системою низку вразливих груп, передусім літніх людей, осіб з обмеженою

мобільністю, а також тих, хто не має швидкого доступу до центрів надання адміністративних послуг або цифрових сервісів. До цього додається регулювання статті 12, яка визначає підстави для відкликання або визнання недійсною довідки ВПО, серед яких, зокрема, «повернення до покинутого місця постійного проживання» та «виїзд на постійне місце проживання за кордон». У формально-юридичному вимірі ці норми мають логіку, однак на практиці вони не враховують складні життєві траєкторії багатьох ВПО.

Польовий гуманітарний досвід роботи з внутрішньо переміщеними особами показує, що значна частина людей змушена існувати «між двома світами» - новим місцем переміщення та попереднім домом, який формально лишається місцем реєстрації або фактичного проживання частини родини. Часті поїздки до рідного міста чи села обумовлені потребою доглядати за літніми батьками чи іншими родичами, контролювати стан житла, вирішувати юридичні питання або підтримувати невеликий бізнес. У таких випадках формальне «повернення» не означає відновлення безпечних і сталих умов життя, однак може стати підставою для припинення статусу ВПО. Аналогічно, значний масив проблем пов'язаний із так званими «returnees» - людьми, які виїхали за кордон, втратили або добровільно припинили статус ВПО під час перебування за межами України, а тепер повертаються й знову стикаються з житловою невизначеністю. Чинний підхід фактично не дозволяє їм повторно отримати статус ВПО, хоча масштаби їхніх потреб не є меншими, ніж у тих, хто перемістився виключно в межах країни.

Окремим, але пов'язаним сюжетом є ситуації, коли члени однієї родини опиняються в різних країнах. Формально тривале перебування однієї особи за кордоном, навіть якщо це є затяжний візит до близьких, може бути інтерпретоване як «переїзд на постійне місце проживання», що створює ризик припинення статусу ВПО. До цього долучається й поширена в Україні практика сезонної трудової міграції до сусідніх країн як стратегії виживання в умовах низьких доходів, особливо у менш урбанізованих регіонах. Тимчасові виїзди для

сезонної роботи також можуть потрапляти в зону ризику з точки зору тлумачення підстав для припинення статусу, хоча з погляду логіки соціальної політики вони часто є способом утримати сім'ю «на плаву», а не ознакою добровільної відмови від життя в Україні чи від статусу переміщеної особи.

Відсутність офіційно зареєстрованого статусу ВПО автоматично позбавляє людину доступу до більшості державних програм підтримки. Насамперед це стосується щомісячної адресної грошової допомоги на проживання, яка продовжує залишатися ключовим інструментом хоча б мінімальної фінансової стабілізації для значної частини ВПО. Для сімей з дуже низькими доходами саме ця допомога часто стає вирішальною у спроможності оплачувати оренду житла або комунальні послуги. Відтак для неурядових гуманітарних акторів принципово важливо у своїх програмах враховувати не лише офіційно зареєстрованих ВПО, а й тих, хто фактично відповідає критеріям внутрішнього переміщення, але перебуває поза державною системою обліку. Для таких груп необхідно передбачати доступ до житлових рішень, шелтерів та супровідних послуг на основі фактичних потреб, а не лише формального статусу.

Щодо зареєстрованих ВПО, держава з 2014 року поступово сформувала цілу низку програм підтримки, більшість з яких були запуснені у відповідь на першу хвилю переміщення, спричинену російською агресією на Донбасі та окупацією Криму. Базовий закон про ВПО містить низку норм, які формально покладають на державні органи обов'язки щодо створення умов для розміщення та інтеграції ВПО. Зокрема, серед «інших прав і обов'язків внутрішньо переміщених осіб» згадується право на створення належних умов для тимчасового або постійного проживання, право на оплату житлово-комунальних послуг та енергоносіїв у місцях компактного поселення ВПО за тарифами, встановленими для населення, право на безоплатне тимчасове розміщення (з оплатою комунальних послуг) протягом шести місяців із можливістю продовження цього строку для багатодітних сімей, людей з інвалідністю та осіб

похилого віку, право на сприяння в переміщенні рухомого майна та поверненні до попереднього місця проживання.

Разом із тим більшість цих положень сформульовані у вкрай загальному вигляді: у законі не чітко визначено конкретні центральні чи місцеві органи, відповідальні за реалізацію того чи іншого права, строки та процедури, механізми фінансування. Винятком є норма про оплату комунальних послуг у місцях компактного поселення за тарифами, що застосовуються до населення, яка деталізована в статті 9 і доповнена окремими підзаконними актами. В українських умовах ця норма має критичне значення, оскільки тарифи для населення традиційно є суттєво нижчими та значною мірою субсидуються з державного бюджету, тоді як тарифи для підприємств і юридичних осіб значно вищі. Значна частина будівель, де розміщують шелтери для ВПО (пансіонати, санаторії, гуртожитки, колишні бази відпочинку, готелі тощо), з точки зору комерційних відносин підпадає під категорію «підприємств» або інших непобутових споживачів, і відповідно отримує комунальні послуги за вищими тарифами.

Правове регулювання цієї ситуації має подвійний, амбівалентний характер. З одного боку, стаття 9 закону покладає на структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій із питань соціального захисту обов'язок надавати власникам (балансоутримувачам) будівель, де здійснюється компактне розміщення ВПО, довідки з Єдиної інформаційної бази даних про кількість зареєстрованих за відповідною адресою ВПО [22]. Такі довідки є належним підтвердженням того, що об'єкт використовується для розміщення ВПО, й на цій підставі постачальники комунальних послуг можуть застосовувати до нього тарифи для населення. У результаті частина шелтерів, які відповідають формальним вимогам та мають зареєстрованих ВПО, справді отримує можливість значно зменшити витрати на оплату послуг і спрямувати ресурси на ремонти, облаштування чи соціальний супровід.

З іншого боку, той самий закон містить норму, яка забороняє власникам (балансоутримувачам) майна, що використовується для компактного поселення ВПО, стягувати з мешканців компенсацію за вартість комунальних послуг та енергоносіїв у розмірі, що перевищує тарифи, встановлені для населення. У випадках, коли з технічних, юридичних чи адміністративних причин будівля продовжує обліковуватися за тарифами для підприємств, це створює суттєвий бюджетний розрив: шелтер змушений сплачувати за електроенергію, тепло чи газ за завищеними ставками, але не має права перекласти цю різницю на ВПО. Міжнародні донори при цьому дуже часто не покривають комунальні витрати як окремий бюджетний рядок, або покривають їх лише частково та тимчасово, що робить фінансову модель таких шелтерів нестійкою.

Причини, через які шелтер може опинитися в подібній ситуації, різні. Частина з них уже згадувалася - це, наприклад, проживання у таких закладах незареєстрованих ВПО, щодо яких неможливо отримати офіційні довідки, що підтверджують їхній статус. Інші проблеми пов'язані з вимогами закону до юридичних осіб - власників або балансоутримувачів майна. Вони зобов'язані не лише інформувати постачальників комунальних послуг про використання будівлі для компактного поселення ВПО та надавати відповідні довідки із соціального захисту, а й забезпечити встановлення окремих приладів обліку спожитої електроенергії, тепла та газу «для задоволення побутових потреб ВПО».

Фактично це передбачає розмежування споживання ресурсів ВПО та іншими можливими користувачами будівлі, але в значній кількості старих гуртожитків, санаторіїв чи баз відпочинку виконати таку вимогу технічно дуже складно або й зовсім неможливо. Виникають і додаткові питання: які саме приміщення вважати такими, що безпосередньо використовуються ВПО, а які - «загальними» чи «технічними»? Порожні кімнати, коридори, складські й службові приміщення потребують опалення та електропостачання, оскільки без цього неможливо підтримувати безпечні умови в суміжних житлових кімнатах,

але формально вони можуть не включатися до «побутового» споживання ВПО. Така невизначеність відкриває простір як для конфліктів між власниками, органами влади та постачальниками послуг, так і для корупційних ризиків, коли рішення щодо того, чи визнавати витрати «побутовими», приймається на власний розсуд відповідальних осіб.

Практика показує, що наслідки цих прогалин можуть бути драматичними. Один із шелтерів, з яким автору доводилося працювати в польових умовах, втратив можливість довести, що більшість спожитих комунальних послуг використовуються саме ВПО, і був змушений сплачувати за електроенергію як підприємство. У ситуації, коли значна частина донорських та власних коштів уже була спрямована на термінові ремонти після вибухів снарядів поблизу будівлі, накопичення боргів за електроенергію стало неминучим. У підсумку постачальник послуг відключив шелтер від електромережі, що критично вплинуло на можливість надання безпечного проживання для ВПО та потребувало надзвичайних зусиль партнерів для відновлення постачання. Цей випадок демонструє, як невраховані на етапі нормотворчості деталі можуть ставати прямою загрозою житловій безпеці людей, для яких ці норми формально ухвалювалися.

Окремий блок державних заходів стосується захисту ВПО від втрати житла через борги, що накопичилися до або в період вимушеного переміщення. Зокрема, у закон «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» було включено статтю 9-2 щодо звільнення ВПО від негативних наслідків порушення грошових зобов'язань за кредитними договорами та договорами позики. Ця норма, деталізована окремим законом № 1646-IX, передбачає обмеження нарахування відсотків, скасування штрафних санкцій (пеня, штрафи) та заборону відступлення права вимоги без згоди боржника з числа ВПО. Її мета - не допустити втрату єдиного житла через форс-мажорні боргові проблеми, спричинені війною та окупацією. Попри те, що ці гарантії не повністю закривають усі ризики (наприклад, вони не поширюються на борги, прострочені

ще до початку окупації чи АТО), їхня наявність є важливим елементом житлової безпеки для переміщених осіб.

Одним із найбільш відомих напрямів державної політики у сфері житла для постраждалого населення стала система компенсацій за пошкоджене чи знищене житло. Вона покликана дозволити власникам відновити придатність житла до проживання або придбати новий об'єкт нерухомості замість повністю зруйнованого. Центральним інструментом у цій системі є Державний реєстр пошкодженого та знищеного майна - єдина база даних, у якій фіксуються факти руйнування, тип пошкоджень, місце розташування об'єкта, а також відомості про право власності [6]. Теоретично цей реєстр має спростити процедури обліку та стати основою для прийняття рішень про компенсацію. На практиці ж потенціал інструменту обмежується складними вимогами до документального підтвердження, необхідністю надання доказів реєстрації та фактичного проживання, що надзвичайно складно для багатьох ВПО, які не мають доступу до свого попереднього житла або місцевих органів влади.

Ці та інші проблеми стимулювали появу альтернативних механізмів фіксації руйнувань. Зокрема, на міжнародному рівні функціонує Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (Register of Damage for Ukraine, RD4U), який акумулює заяви для подальшого використання в механізмах репарацій [36]. Паралельно в гуманітарному середовищі створено спеціалізовані бази даних, такі як Shelter Information Damage Assessment and Response Database (SIDAR), які дозволяють кластерам гуманітарної системи ООН оперативно відстежувати стан житлових об'єктів і потреби в підтримці. Ці системи не замінюють державний реєстр, але частково компенсують його недоступність для окремих категорій населення та дають змогу гуманітарним акторам будувати власні програми на більш реалістичних даних [50].

Цифровою опорою державної політики компенсацій стала платформа «Відновлення», інтегрована з застосунком «Дія» і доступна, зокрема, за адресою egrecovery.diia.gov.ua. Через цей інструмент постраждалі власники житла

можуть подавати заяви на отримання коштів для ремонту пошкоджених осель або компенсації за повністю зруйноване майно у вигляді житлового сертифіката. У теорії цифровізація процедур має зменшувати бюрократичне навантаження та виключати потребу в тривалих особистих візитах до різних інстанцій. На практиці ж виникає низка проблем: не завжди є чіткі та деталізовані інструкції для органів місцевого самоврядування, які мають перевіряти дані заявників; існує дефіцит офіційних роз'яснень щодо складних випадків (співвласність, відсутність частини документів, різні типи реєстрації тощо); значна частина процедур залишається малозрозумілою для людей із низьким рівнем цифрової та правової грамотності. На цьому тлі вже сформувався сегмент приватних консалтингових сервісів, які пропонують допомогу із правильним оформленням документів в обмін на частину компенсаційних коштів - це частково знімає бар'єри для окремих домогосподарств, але водночас створює додаткові ризики нерівності в доступі до програми.

Якщо «ЄВідновлення» зосереджена переважно на ремонті й компенсаціях за пошкоджене житло, то програма «ЄОселя» спрямована на полегшення доступу до нового або альтернативного житла через іпотечне кредитування. Вона також інтегрована з екосистемою «Дії» й дозволяє окремим категоріям громадян, у тому числі частині ВПО, отримувати кредити за ставками 3 % або 7 % річних, що істотно нижче від поточного рівня інфляції та ринкових кредитних ставок. Історично в Україні ціни на нерухомість прив'язуються до долара США, тоді як доходи та кредитні зобов'язання номінуються в гривні, яка схильна до девальвації. У таких умовах програма з фіксованою низькою ставкою природно сприймається значною частиною відносно заможних домогосподарств як інструмент вигідного інвестування, а не як засіб вирішення житлової проблеми для найбільш уразливих. При цьому ключовими бар'єрами для багатьох ВПО залишаються вимоги щодо стабільного офіційного доходу в місці теперішнього проживання та необхідність сплатити початковий внесок у розмірі щонайменше 20 % вартості житла. Для сімей, які ледве справляються з оплачуванням оренди,

участь у програмі часто лишається недосяжною. Ефективність «єОселі» як інструменту саме гуманітарного реагування на житлову кризу значною мірою залежатиме від того, наскільки довго держава зможе підтримувати програму бюджетними коштами, а також від готовності банків брати на себе довгострокові ризики кредитування ВПО, чия зайнятість часто нестабільна.

Паралельно для фінансування відбудови житла та критичної інфраструктури створено Фонд ліквідації наслідків збройної агресії, який акумулює бюджетні кошти та міжнародну допомогу й спрямовує їх на пріоритетні проєкти реконструкції. Нормативні акти, що регулюють діяльність Фонду, позиціонують його як головне джерело фінансової підтримки програм, пов'язаних із компенсацією за пошкоджене й знищене житло, зокрема тих, що реалізуються через «єВідновлення» та «єОселю». На практиці, однак, ВПО часто стикаються із затримками в перерахуванні коштів, тривалими процедурами погодження проєктів і невизначеністю щодо того, які саме об'єкти будуть профінансовані першочергово. Масштаб руйнувань і обмеженість фінансових ресурсів роблять процес пріоритизації надзвичайно конфліктогенним, особливо в умовах, коли критерії відбору не є прозорими та зрозумілими для локальних спільнот.

На національному рівні відповідальність за забезпечення житлом ВПО розподілена між кількома відомствами. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій координує політику щодо внутрішнього переміщення та розробляє відповідні нормативні акти й стратегії. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури відповідає за відбудову житлового фонду та інфраструктурні проєкти; саме воно, зокрема, є одним із ключових стейкхолдерів у впровадженні «єВідновлення», веденні Реєстру пошкодженого та знищеного майна й управлінні Фондом ліквідації наслідків збройної агресії. Органи соціального захисту населення на місцях ведуть облік ВПО, забезпечують оформлення статусу й призначення щомісячної допомоги, а також відіграють роль посередників між власниками шелтерів та постачальниками

комунальних послуг. Місцеві ради й військові адміністрації, своєю чергою, ухвалюють рішення про перепрофілювання державних і комунальних будівель під шелтери, затверджують місцеві програми підтримки ВПО й взаємодіють із донорами та ОГС. Попри формальну визначеність цих повноважень, практична координація між органами влади часто є нерівномірною: нерідко виникають ситуації дублювання програм, невизначеності з джерелами фінансування конкретних об'єктів, «черги» з проєктів, які змагаються за ресурси, а також вікна можливостей для корупційних зловживань.

Останніми роками додаткову роль у житловій політиці почала відігравати платформа DREAM (dream.gov.ua) - система управління публічними інвестиційними проєктами, яка використовується для планування, відбору й моніторингу ініціатив у сфері відбудови, у тому числі проєктів створення або реконструкції житла для ВПО. Її інструменти дають змогу громадам та організаціям громадянського суспільства публікувати проєктні пропозиції, шукати співфінансування й демонструвати потенційним партнерам стадію реалізації. Важливою перевагою платформи є публічність даних: будь-хто - від журналістів та антикорупційних експертів до звичайних громадян - може переглянути інформацію про заплановані та чинні проєкти, обсяги фінансування, підрядників і хід виконання робіт. Уже поверхневий огляд проєктного портфеля дозволяє виявляти сумнівні або неперіоритетні ініціативи, що стимулює додатковий громадський контроль. Водночас реальний вплив DREAM на житлову забезпеченість ВПО залежить від того, наскільки системно вона інтегрована з іншими державними реєстрами (насамперед Реєстром пошкодженого та знищеного майна), наскільки активно громади й ОГС використовують її можливості та чи супроводжується цифровізація належним інституційним контролем за якістю відбору проєктів.

У сукупності наведені інструменти демонструють складну, багаторівневу архітектуру державної участі у вирішенні житлових проблем ВПО. З одного боку, Україна створила доволі широкий правовий та програмний каркас - від

базового закону про права ВПО і механізмів захисту від боргового виселення до цифрових платформ компенсацій, іпотечних програм та спеціальних фондів відбудови. З іншого боку, реальний доступ ВПО до житла й гідних умов проживання визначається не лише формальним набором прав, а й тим, як працюють численні «дрібні» регуляторні умови: критерії набуття й припинення статусу, вимоги до реєстрації, правила обліку комунальних послуг, захищеність від боргових ризиків, доступність цифрових сервісів, спроможність органів влади та донорів координувати фінансові потоки. Саме на перетині цих факторів формується реальний житловий простір внутрішньо переміщених осіб в Україні.

1.2. Роль громад: формальні обов'язки, використання власних ресурсів та залучення фінансування

Місцеві громади в Україні несуть суттєву відповідальність за забезпечення прав і потреб внутрішньо переміщених осіб, яка закріплена в національному законодавстві та конкретизується у практиці органів місцевого самоврядування. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передусім визначає базові права ВПО та обов'язки органів державної влади, однак саме муніципалітети, сільські й селищні ради стають основною ланкою реалізації цих норм на місцях. До їхніх ключових завдань належать реєстрація та ведення обліку внутрішньо переміщених осіб (у тісній взаємодії з державною системою обліку), надання тимчасового житла, а також сприяння інтеграції ВПО через місцеві програми зайнятості, охорони здоров'я, освіти й соціальної підтримки. Формально Єдина інформаційна база даних про ВПО та відповідні реєстри ведуться центральними органами, проте саме місцеві управління соціального захисту фактично координують збирання й уточнення даних, приймають заяви, консультують людей і допомагають їм проходити процедурні кроки, необхідні для отримання довідки ВПО чи доступу до інших адміністративних послуг. Дуже часто саме працівники місцевих органів соцзахисту або локальні неурядові організації надають технічну допомогу,

роз'яснення й супровід, без яких формальний доступ до державних сервісів лишався б для значної частини ВПО суто теоретичним [4, с. 327-328].

У практиці місцевого самоврядування спроможність повноцінно виконувати ці обов'язки суттєво відрізняється залежно від економічних можливостей регіону, розміру громади, податкової бази, а також рівня підготовки адміністративного персоналу. З 2014 року й до початку повномасштабного вторгнення у 2022 році органи місцевої влади мали справу з порівняно повільним і географічно обмеженим притоком ВПО, переважно з окремих районів Донецької та Луганської областей і Криму. Багато громад адаптувалися до цього за рахунок тимчасового перепрофілювання наявних публічних будівель - шкіл, гуртожитків, спортивних залів, будинків культури, адміністративних приміщень - у колективні центри або шелтери базового рівня. Місцеві програми підтримки при цьому залишалися мінімальними й здебільшого спиралися на волонтерські ініціативи, благодійні збори та обмежені державні субвенції, які не дозволяли розгорнути системні житлові рішення.

Після повномасштабного вторгнення у 2022 році масштаби й географія внутрішнього переміщення кардинально змінилися. Значна частина потоків ВПО спрямувалася до центральних і західних областей, де раніше не було великої кількості переміщених осіб і не існувало напрацьованих протоколів прийому. Такі громади фактично опинилися в ситуації різкого «шоку навантаження», змушені переходити від ситуативних реакцій до набагато більш системної політики: запускати нові житлові проекти, організовувати координацію з міжнародними гуманітарними організаціями, донорами та благодійними фондами, створювати партнерства з місцевими ініціативами й громадськими організаціями. Однак навіть за умов активізації донорської підтримки масштаб переміщення виявився значно більшим за фінансові й інституційні можливості місцевих бюджетів. Це змусило багато громад шукати альтернативні рішення - подаватися на грантові конкурси як національних, так і міжнародних донорів,

будувати пряму співпрацю з неурядовими організаціями, а також переглядати власні пріоритети використання бюджетних ресурсів.

Одним із найбільш поширених типів інтервенцій з боку місцевих громад стало надання в користування ВПО комунальних (муніципальних) будівель. На початкових етапах це майже завжди означало швидке, часто імпровізоване перетворення спортивних залів, шкіл, дитячих садків, санаторіїв, гуртожитків та інших об'єктів соціальної інфраструктури на тимчасові притулки. Згодом місцеві ради дедалі більше усвідомлювали, що тривале життя людей у таких умовах не забезпечує ані гідних стандартів проживання, ані інтеграції в громаду, ані мінімальної приватності та безпеки, тож постала потреба в більш стійких моделях розміщення [18, с. 133]. Однак юридичні й фінансові вимоги щодо зміни функціонального призначення комунальних об'єктів, приведення їх у відповідність до норм безпеки і санітарних стандартів, оформлення дозволів на реконструкцію, а також забезпечення безперервної оплати комунальних послуг і поточного утримання стали серйозним бар'єром. Найбільш складним компонентом часто виявляється саме фінансування комунальних платежів та експлуатації: міжнародні донори рідко покривають ці витрати в повному обсязі або роблять це лише на короткий період, а мешканці шелтерів нерідко фізично не здатні оплачувати навіть частину рахунків; до того ж у низці випадків шелтери юридично обмежені в можливості стягувати плату за комунальні послуги з ВПО.

Поступово частина муніципалітетів перейшла від суто тимчасових рішень до проєктів зі створення нового житла, спеціально розрахованого на сім'ї ВПО. Такі ініціативи зазвичай фінансуються як змішані: поєднують ресурси місцевих бюджетів, міжнародні гранти та, іноді, цільові державні субвенції. Їхня стратегічна мета - відійти від логіки «тимчасового притулку» та забезпечити людям умови для більш довгострокового проживання, інтеграції та нормального планування життя [12]. Частина проєктів базується на модульному житлі або швидкокомонтованих конструкціях, які дозволяють у стислі строки збільшити житловий фонд; інша частина передбачає будівництво традиційних

багатоквартирних будинків або малоповерхових будинків садибного типу, що краще відповідає стандартам постійного житла, але потребує більше часу та ресурсів.

У регіонах, менш уражених прямими бойовими діями, місцеві органи влади іноді застосовують модель партнерства з приватними девелоперами. У великих житлових комплексах передбачаються так звані «квоти» або «пули» квартир для ВПО, які можуть надаватися за пільговими умовами чи в рамках спеціальних програм співфінансування [30, с. 90]. Такий підхід потенційно дозволяє швидше створити житло за рахунок залучення приватного капіталу та використання ринкової будівельної інфраструктури. Водночас він породжує низку питань - від доступності таких квартир для малозабезпечених сімей до прозорості процедур відбору бенефіціарів та запобігання корупційним ризикам під час вибору девелопера й умов співпраці. Не всі громади можуть дозволити собі подібні моделі: їх впровадження, як правило, більш імовірно у фінансово спроможних або добре інтегрованих у міжнародні мережі партнерств регіонах, які мають досвід реалізації інвестиційних проєктів.

У ситуації обмежених місцевих бюджетів співпраця з неурядовими організаціями стала для багатьох громад ключовим каналом розширення ресурсної бази житлових та соціальних програм для ВПО. Найчастіше йдеться про грантові проєкти, у яких локальні НУО виступають отримувачами фінансування від міжнародних донорів, тоді як органи місцевого самоврядування забезпечують базові внески у вигляді приміщень, земельних ділянок чи частини адміністративних послуг. Типовою є модель, коли громада передає в користування будівлю, що потребує ремонту, а неурядова організація залучає грантові кошти на відновлення та облаштування об'єкта. Значно рідше має місце пряма фінансова співучасть громади в бюджеті проєкту - наприклад, покриття частини витрат на будматеріали чи роботу підрядників. При цьому саме НУО зазвичай беруть на себе основний обсяг управлінської та технічної роботи: розробку проєктної документації, проведення закупівель, взаємодію з

підрядниками, фінансову звітність перед донорами. Це частково розвантажує місцеві органи влади, адміністративний ресурс яких і без того перенавантажений великою кількістю кризових завдань.

Важливим компонентом таких партнерств є залучення громади й самих ВПО до «м'яких» заходів - тренінгів, майстерень, консультативних сесій, культурних і освітніх подій, спрямованих на інтеграцію переселенців у локальне соціальне середовище. У багатьох випадках це дозволяє зменшити соціальну напругу, створити простір для комунікації між «старими» мешканцями громади й новими, а також виявити додаткові потреби, які не були помітними на етапі проєктування. Водночас практика показує, що окремі проєкти мають суттєві конструкційні вади: заходи інколи плануються так, що фактично виключають із участі місцевих жителів (або навпаки - ВПО), відтворюючи штучні бар'єри між «своїми» й «чужими», а не долаючи їх. Подібні помилки у дизайні програм суперечать задекларованим цілям соціальної інтеграції й потребують серйозного перегляду підходів до спільного планування активностей.

Помітною тенденцією останніх років у частині громад стало створення так званих квазіурядових або де-факто громадських організацій за ініціативою посадових осіб місцевої влади. Причиною є специфіка міжнародного донорського середовища: багато конкурсів передбачає можливість фінансування виключно неурядових неприбуткових організацій, тоді як органи місцевого самоврядування можуть бути лише партнерами, але не прямими реципієнтами грантів. У відповідь на це окремі муніципалітети ініціюють створення спеціальних НУО або комунальних підприємств, які мають формальну юридичну відокремленість від ради, але фактично діють у тісному зв'язку з нею та реалізують проєкти у сфері житлового забезпечення ВПО, розвитку місцевої інфраструктури, соціальної інтеграції тощо. У невеликих громадах така практика часто є чи не єдиним реалістичним способом стати повноцінним учасником грантових програм [16, с. 209].

Для малих громад типовою є ситуація, коли немає жодної сформованої, офіційно зареєстрованої волонтерської або громадської організації, здатної виступати заявником у донорських конкурсах. У таких умовах цілком природно, що місцеві ради стають де-факто центрами координації всіх громадських активностей - від волонтерської допомоги до ініціатив із відбудови. Водночас активні мешканці, які могли б виступити засновниками незалежної НУО, часто не мають ні ресурсів, ні компетенцій для проходження всіх процедур реєстрації, ведення бухгалтерського обліку, фінансової звітності та правового супроводу діяльності. Тому залучення працівників органів місцевого самоврядування до управління щойно створеними громадськими організаціями видається логічним: саме вони мають досвід бюрократичної роботи, розуміння регуляторних вимог, навички підготовки звітів і комунікації з державними інституціями.

З цієї перспективи квазіурядові або де-факто громадські організації не слід автоматично виключати з доступу до донорського фінансування чи ставити у завідомо гірші умови порівняно з «класичними» НУО. Навпаки, їм доцільно пропонувати цільові програми розвитку спроможності - навчальні курси, консультаційний супровід, менторські програми, які допоможуть сформувати в таких організаціях окрему команду працівників, не повністю залежну від кадрового ресурсу органів влади й здатну професійно вести неприбуткову діяльність у відповідності до законодавства та вимог донорів. Розвиток такої спроможності створює можливість поступово залучати до управління НУО людей поза апаратом ради, не руйнуючи при цьому вже налагоджені механізми взаємодії з місцевою владою.

Практичний досвід роботи з такими квазіурядовими чи де-факто громадськими структурами свідчить, що їхні проєкти можуть бути не менш ефективними, ніж ініціативи традиційних НУО. Основною труднощами, з якою вони стикаються на початкових етапах, зазвичай виявляється не брак мотивації чи корумпованість, а недостатній досвід саме в грантовій фінансовій звітності, управлінні цільовими коштами й дотриманні специфічних процедур донорів.

Однак ці перешкоди виявляються відносно легко виправити через надання цільових консультацій, тренінгів, залучення досвідчених фінансових менеджерів у якості наставників. Коли такі інституційні «прогалини» закриваються, квазіурядові НУО демонструють здатність якісно реалізовувати проєкти, оскільки мають безпосередній доступ до інформації про потреби громади, розуміють місцеві контексти й можуть швидко координуватися з органами влади.

Застосування подібних моделей, з одного боку, розширює фінансову базу, доступну для житлових і соціальних проєктів, дозволяючи залучати грантові ресурси там, де органи місцевого самоврядування формально не можуть бути отримувачами коштів. З іншого боку, воно створює й додаткові ризики, які мають чітко усвідомлювати донори: розмитість ліній підзвітності, потенційні конфлікти інтересів, непрозорість фінансових операцій із місцевими підрядниками, бажання використовувати НУО як інструмент обхідних схем. Це вимагає від донорів та партнерів підвищеної уваги до питань прозорості, оприлюднення інформації про контракти, проведення аудитів та запровадження незалежних механізмів контролю. Водночас за умови належного управління, чітких правил і зовнішнього нагляду новостворені громадські організації такого типу можуть відігравати конструктивну роль - бути ефективними каналами зовнішньої підтримки, через які місцеві громади отримують доступ до ресурсів міжнародних донорів, посилюють власну житлову спроможність і більш комплексно відповідають на потреби внутрішньо переміщених осіб.

1.3. Міжнародні донори: підходи, інструменти та рух від гуманітарної допомоги до сталого розвитку

Міжнародні донори у контексті внутрішнього переміщення в Україні охоплюють широкий спектр акторів - від міжурядових організацій (агентства ООН, Європейський Союз тощо) та іноземних урядових структур до глобальних

неурядових організацій і благодійних фондів. Усі вони надають фінансову, технічну й логістичну підтримку, необхідну для підтримання зусиль зі створення та утримання житлових рішень для ВПО [49]. Ключовими цілями такої підтримки зазвичай є забезпечення дотримання гуманітарних стандартів у сфері житла й притулку, сприяння соціально-економічній інтеграції внутрішньо переміщених осіб, а також зміцнення місцевих інституцій і громад для підвищення їхньої стійкості та здатності до розвитку. У сфері житла для ВПО донорська допомога найчастіше включає пряме фінансування будівництва або ремонтів приміщень, у яких розміщуються ВПО; надання матеріальної допомоги у натуральній формі (будівельні матеріали, теплоізоляція, опалювальне обладнання, віконні блоки та інші ресурси для ремонтів і утеплення); а також заходи з нарощування спроможності муніципалітетів та організацій громадянського суспільства, які мають посилити місцеву експертизу в галузі ремонту, відбудови житла, управління інфраструктурою та комунальними послугами.

Роль міжнародних донорів у реагуванні на внутрішнє переміщення в Україні є центральною, але змінюваною. На початкових етапах війни домінував суто надзвичайний, гуманітарний підхід: більшість програм була орієнтована на невідкладні потреби й включала надання наметів, тимчасових наборів для облаштування притулків, екстрену фінансову допомогу для найнеобхідніших ремонтів житла. Такі інтервенції реалізовувалися у партнерстві з гуманітарними агенціями та були спрямовані насамперед на регіони, які приймали найбільшу кількість ВПО [32]. Логіка дій була типовою для гуманітарної фази кризи: швидке розгортання базових рішень, мінімум складних будівельних робіт, акцент на негайній безпеці й захисті від холоду.

Після ескалації війни у 2022 році підходи донорів істотно змінилися. Масштаб та інтенсивність переміщення населення зросли настільки, що попередні тактики «пожежного гасіння» стали очевидно недостатніми. У відповідь донори істотно розширили бюджети та операційну присутність в

Україні, визнавши необхідність забезпечити житлом набагато більшу кількість ВПО у значно ширшій географії. Фокус поступово змістився від разових гуманітарних наборів до більш комплексних програм відновлення житлового фонду та соціальної інфраструктури, включно з підтримкою органів місцевого самоврядування у розвитку й оновленні фонду соціального житла, зміцненні систем комунальних послуг та плануванні довгострокового відновлення громад [53, с 634 - 636].

Паралельно зі швидкими гуманітарними інтервенціями донори почали інвестувати в багаторічні проєкти, спрямовані не лише на забезпечення безпечного тимчасового притулку, а й на відбудову базової інфраструктури, без якої неможливе життєздатне функціонування громад [39]. Значна частина таких проєктів передбачала реконструкцію вже наявних публічних об'єктів - невикористовуваних гуртожитків, спортивних комплексів, будинків культури - з приведенням їх у стан, придатний для проживання ВПО. Успіх таких ініціатив великою мірою залежав від стабільності фінансування, якості співпраці з місцевими стейкхолдерами, а також від здатності донорів та їхніх партнерів орієнтуватися в українських правових і адміністративних процедурах, які регламентують реконструкцію, зміну цільового призначення будівель, оформлення прав користування та підключення до комунальних мереж.

На додачу до великих програм, безпосередньо реалізованих міжнародними організаціями, останніми роками помітно зросла увага до локально керованих житлових проєктів, особливо в тих громадах, які до 2022 року майже не мали досвіду приймання ВПО. Місцеві органи влади та низові ОГС дедалі частіше виходять до донорів із власними ініціативами - пропонують конкретні проєкти, які відповідають реально зафіксованим дефіцитам житла в певній громаді. Формально це нерідко означає звернення до донорів поза межами стандартних конкурсів грантів, однак розвиток підходу «локалізації гуманітарної допомоги» стимулює більшу відкритість донорів до таких запитів. Водночас більш безпечним і прогнозованим каналом доступу до ресурсів залишаються класичні

конкурси проєктних пропозицій, яких стало значно більше саме завдяки популярності дискурсу локалізації. У таких конкурсах донори прямо заохочують участь локальних суб'єктів, декларуючи прагнення зміцнити спроможність громад самостійно визначати пріоритети й моделі житлових рішень.

Низовий, «знизу вгору» підхід дозволяє сформулювати більш нюансовані, контекстно чутливі рішення, які краще відповідають специфіці конкретних громад. Донори забезпечують фінансову підтримку, технічну експертизу, методологію моніторингу та оцінки, натомість місцеві актори беруть на себе повсякденне управління проєктами, комунікацію з бенефіціарами, адаптацію заходів до мінливих умов. У ряді випадків такі локально керовані ініціативи демонструють кращу вартісну ефективність і більш довготривалий ефект, ніж суто «згори» спроектовані програми, саме через тісну залученість ВПО та приймаючих громад до планування й реалізації. Разом з тим підхід до локалізації ще перебуває на етапі становлення: бракує систематичних досліджень, які б у повному обсязі показували його сильні сторони та обмеження, а також механізмів, що забезпечують належний баланс між автономією місцевих акторів і вимогами донорської підзвітності.

У міру затягування війни дискусія щодо житла для ВПО поступово зміщується з площини винятково гуманітарного реагування в площину довгострокової політики розвитку. Провідні донори та міжнародні інституції дедалі частіше публічно підкреслюють важливість підтримки стабільних житлових рішень, інтеграційних механізмів для ВПО та розвитку змішаних громад, де переселенці й місцеві жителі спільно формують нові соціальні зв'язки. [37, с. 6-7]

Міжнародними партнерами наразі все частіше наголошується на необхідності приділяти особливу увагу довговічності будівництва, енергоефективності, узгодженості нових житлових масивів із загальними планами просторового розвитку. Це відобразилося в дедалі ширшій підтримці донорів для великомасштабної реновації багатоквартирних будинків, створення

нових соціальних житлових комплексів, запровадження програм грошової допомоги, орієнтованої на оплату оренди, що повинно сприяти довгостроковій стабільності сімей ВПО. Однак подібні проєкти розвитку особливо залежні від стабільності джерел фінансування, надійних механізмів моніторингу та узгодженості політики між донорами, національними органами влади та місцевим самоврядуванням.

Чимало міжнародних донорів виділяють значні кошти безпосередньо на ініціативи, що реалізуються державними органами. Це пов'язано з розумінням того, що масштабність і стійкість житлових рішень для ВПО часто потребують повноцінної участі держави як гаранта політики, власника частини житлового фонду та ключового регулятора [42, с. 449-451]. Водночас ефективність таких державних програм за донорської підтримки жорстко залежить від дієвих антикорупційних механізмів. Для запобігання нецільовому використанню коштів дедалі ширше застосовуються незалежні аудити, прозорі процедури публічних закупівель, використання відкритих даних і цифрових платформ контролю за витратами бюджету, а також спеціальні грантові програми для громадських організацій, що здійснюють громадський контроль за відбудовою (зокрема, грантові конкурси на кшталт «Monitoring of reconstruction» для моніторингу об'єктів соціальної інфраструктури та закупівель у сфері відбудови) [7]. За умов ефективного нагляду та прозорості такі програми здатні значно пришвидшити забезпечення ВПО житлом, але вони так само підкреслюють постійну потребу в локальній участі й незалежному моніторингу, щоб ресурси спрямовувалися на реальні потреби, а не на обслуговування політичних чи бізнесових інтересів.

1.4. Локальні організації громадянського суспільства: облаштування шелтерів, супутня сервісна підтримка бенефіціарів та партнерства

Організації громадянського суспільства України виступають ключовими проміжними ланками між міжнародними донорами, державними структурами та безпосередніми бенефіціарами - ВПО. Багато таких організацій, а на початкових етапах - і неформальних активістських груп - почали діяти спонтанно, часто без попередньої інституційної підготовки, коли масштаби переміщення раптово зросли. Їхні перші кроки полягали у швидкій адаптації доступних приміщень - будинків культури, колишніх комунальних установ, невикористовуваних шкіл або приватних будівель - до базових стандартів безпеки й проживання. Паралельно багато груп брали на себе функції приймання, сортування й розподілу гуманітарної допомоги у натуральній формі, включно з ресурсами для утеплення житла й обладнанням шелтерів (опалювальні прилади, матраци, ковдри, генератори, будматеріали для ремонтів).

У міру того, як війна затягувалася, значна частина цих ініціатив почала інституціоналізуватися. Неформальні групи або офіційно реєструвалися як громадські організації, або входили до складу коаліцій під «парасолькою» більш досвідчених НУО, або реалізовували проєкти, використовуючи інші організації як провідних партнерів, відповідальних за фінансове й юридичне оформлення. Тісна співпраця з міжнародними донорами дала можливість розширити обсяги діяльності: від швидких, тимчасових рішень типу колективних центрів до більш інноваційних моделей середньо- та довгострокового проживання. Водночас залишилися й суттєві прогалини - нестабільність фінансування, складні процедури реєстрації та перереєстрації, недостатня координація з органами місцевого самоврядування, що ускладнює масштабування й реплікацію житлових проєктів.

У ширшому полі українського громадянського сектору ОГС діють одночасно на локальному та національному рівнях, охоплюючи різні сфери - житлову підтримку, охорону здоров'я, правову допомогу, інтеграцію, освіту, зайнятість тощо. Локальні організації зазвичай мають обмежені ресурси, проте тісно пов'язані з конкретними громадами, добре розуміють їхні контексти й

здатні гнучко реагувати на швидкі зміни ситуації. Вони нерідко працюють на основі поєднання волонтерської праці, активної участі лідерів думок у громаді та невеликих грантів або місцевих благодійних внесків [32].

Загальнонаціональні ОГС, навпаки, мають ширші мережі контактів, вищу впізнаваність і частіше виступають отримувачами великих грантів від міжнародних донорів. Вони працюють поза межами однієї громади чи регіону, займаються розробкою рекомендацій для політики, адвокацією, а також реалізують масштабні житлові чи інтеграційні програми, які можна тиражувати в різних частинах України. Такі організації нерідко виконують координаційну роль, поєднуючи локальні ініціативи з донорськими стратегіями та державними програмами - організують форуми, робочі зустрічі, презентації, обміни досвідом, наставництво для менших НУО, тренінги з проєктного менеджменту й фінансової звітності.

Поза межами формально зареєстрованих ОГС важливу роль у житловому реагуванні відіграють неформальні волонтерські й активістські мережі. На ранніх етапах повномасштабної війни вони були серед перших, хто запропонував людям тимчасове житло в приватних домівках, організував термінові ремонти пошкоджених квартир, налагодив збір коштів і матеріалів у межах родинних, дружніх та професійних спільнот. Відсутність формальної структури та юридичної особи дозволяла уникати багатьох бюрократичних затримок, але одночасно унеможливлювала укладання повноцінних договорів, офіційне залучення міжнародного фінансування чи участь у великих грантових програмах [48, с 220 - 222].

З часом частина таких груп еволюціонувала в більш організовані ініціативи - деякі зареєструвалися як повноцінні громадські організації, інші увійшли до офіційно визнаних коаліцій, треті реалізують власні ідеї через партнерство з уже зареєстрованими НУО, які беруть на себе юридичні й фінансові зобов'язання [44, с. 90]. Водночас помітна кількість волонтерських ініціатив лишається формально незареєстрованою й продовжує спиратися на приватні пожертви та особисті

контакти для реалізації переважно короткострокових житлових рішень, особливо в прифронтових регіонах.

Характерною рисою таких волонтерських зусиль є висока залежність від особистих ресурсів і доброї волі учасників. Це дозволяє дуже швидко закривати найгостріші потреби, але водночас створює вкрай нестійку модель, яку важко масштабувати. Відсутність стабільного правового статусу значно обмежує можливість підписувати формальні угоди з донорами, отримувати грантові кошти, співпрацювати з органами влади над великими житловими ініціативами [33, с. 22]. Додатковим бар'єром стали посилені вимоги фінансового моніторингу в банках: операції, пов'язані з великими або частими перерахунками пожертв, часто позначаються як підозрілі й можуть бути заблоковані. Тимчасовим технічним рішенням є внесення волонтерів до спеціального Реєстру волонтерів, який веде Державна податкова служба, та надання банкам документів із цього реєстру. Однак навіть за такої процедури залишається ризик переривання діяльності через зміну правил або надмірно обережну політику окремих фінансових установ.

На практиці як зареєстровані ОГС, так і неформальні волонтерські мережі концентрують свою роботу в кількох ключових напрямках, пов'язаних із житлом для ВПО. По-перше, це безпосередньо житлові проєкти - створення й підтримка шелтерів, колективних центрів, реконструкція занедбаних або недовикористаних будівель, а також будівництво модульних конструкцій, здатних витримувати складні погодні умови й відповідати вимогам безпеки. До цього блоку належать програми зимівлі: встановлення систем опалення, утеплення стін, вікон та дахів, забезпечення пунктів обігріву [4, с 332-333].

По-друге, важливим є напрям психосоціальної підтримки та інтеграції. Усвідомлюючи, що житло - це не лише фізичний простір, а й середовище для відновлення соціальних зв'язків, багато організацій паралельно з облаштуванням притулків проводять групові й індивідуальні сесії психологічної підтримки, організовують спільні заходи для ВПО та місцевих мешканців, створюють

простори для неформальної взаємодії. Це допомагає людям психологічно адаптуватися до нових умов, зменшує стигму щодо переселенців і сприяє виникненню горизонтальних зв'язків у спільнотах [55].

По-третє, житлові рішення часто доповнюються заходами з підтримки засобів до існування й доступу до ринку праці. Багато ОГС співпрацюють із місцевим бізнесом, центрами професійно-технічної освіти, службами зайнятості, щоб допомогти ВПО знайти роботу чи змінити професію. У межах таких програм організації надають консультації з трудового законодавства, допомагають адаптувати резюме до вимог конкретного ринку праці, проводять тренінги з пошуку роботи. Для сімей ВПО, які не мають стабільного доходу, ці заходи стають ключовою умовою утримання житла - чи то орендованого, чи в шелтері, чи придбаного за участі державних або донорських програм [54, с. 338].

Таким чином, житло для ВПО фактично виявляється тісно пов'язаним із ширшим комплексом соціально-економічних чинників: без психологічної підтримки, інтеграції в громаду та доступу до доходів навіть добре облаштований притулок не гарантує реальної стабільності. Важливо також пам'ятати, що хоч наведені напрями переважно ініціюються й реалізуються місцевими ОГС, їхня конкретна конфігурація значною мірою визначається пріоритетами донорського фінансування. У міру того, як донори змінюють фокус - наприклад, посилюючи увагу до медичної допомоги чи продовольчої безпеки - організації вимушені адаптовувати свої програми, іноді відсуваючи житлові компоненти на задній план, навіть якщо в конкретній громаді житло залишається ключовою потребою.

Окремим структурним викликом є конкуренція з ініціативами, спрямованими на підтримку обороноздатності. В умовах повномасштабної війни донорські держави обґрунтовано пріоритезують фінансування безпекових і оборонних напрямів, а уряди й агенції змушені шукати додаткові ресурси для гуманітарних потреб, звертаючись до бізнесу, приватних фондів, ширшої

громадськості. Одночасно кожна нова природна катастрофа чи збройний конфлікт у світі створює додатковий тиск на глобальні гуманітарні бюджети.

На тлі цього часто згадують феномен українського волонтерського краудфандингу: громадянське суспільство й волонтери здатні за лічені дні зібрати значні суми на потреби армії - дрони, автомобілі, обладнання, захисні комплекти. Утім, той самий масштаб краудфандингу для житлових проєктів для ВПО практично не спостерігається. Причина очевидна: за обмежених особистих фінансових можливостей населення більшість донорів надає абсолютний пріоритет оборонним потребам, тоді як житлові запити переселенців залишаються менш помітними. Існують певні винятки - великі національні організації з високим рівнем довіри та потужною публічною присутністю, на кшталт «Схід SOS», іноді здатні залучати значні суми саме на житлові та гуманітарні проєкти. Окремі українські й міжнародні компанії також готові підтримувати виключно гуманітарні ініціативи, включаючи житлові рішення для ВПО. Проте в цілому краудфандинг у сфері житла не може замінити системного інституційного фінансування.

Попри всі зазначені труднощі, українські ОГС загалом зуміли привернути значну увагу й підтримку міжнародних донорів, демонструючи відчутний вплив своїх проєктів, прозорість і готовність працювати за міжнародними стандартами гуманітарної діяльності. Багато з них впровадили формалізовані системи звітності, внутрішнього контролю, зовнішніх аудитів, що підвищує рівень довіри з боку донорів і відкриває шлях до нових або повторних грантів. Водночас перехід від переважно короткострокових, реактивних інтервенцій до довгострокових житлових рішень потребуватиме постійної адвокації, пошуку інноваційних фінансових інструментів, розширення партнерств із місцевою владою та подальшого залучення міжнародної спільноти. Без цього забезпечити стійкі житлові рішення для внутрішньо переміщених осіб у масштабах, необхідних Україні, буде надзвичайно складно.

РОЗДІЛ 2. Механізми взаємодії акторів та простір для розвитку

2.1. Нинішня архітектура координації: уряд, громади, донори, організації громадянського суспільства

Нинішня архітектура координації у сфері житлового гуманітарного реагування в Україні формувалася нашаруванням кількох логік: довоєнної децентралізації, надзвичайної мобілізації суспільства у перші місяці повномасштабного вторгнення та поступового «дотягування» державних інституцій і донорських механізмів до масштабів кризи. У результаті виникла багаторівнева модель, в якій центральний уряд задає нормативну рамку, громади виконують роль головних операторів допомоги на місцях, міжнародні донори забезпечують фінансові ресурси та політико-інституційні умови, а організації громадянського суспільства залишаються ключовими посередниками між потребами домогосподарств і формальними інструментами підтримки.

Державний рівень у цій архітектурі має подвійну роль: з одного боку, саме уряд є основним суб'єктом, відповідальним за гарантування прав внутрішньо переміщених осіб, включно з правом на безпечне розміщення та подальше житло; з іншого боку, на практиці він часто виступає радше координатором і модератором ресурсів, які реалізуються через локальні та неурядові канали. В умовах масового переміщення держава залишається центральним актором стабілізації, координуючи та мобілізуючи ресурси міжнародних, місцевих і регіональних НУО та інших представників громадянського суспільства, але її початкова готовність до масштабної хвилі переміщень виявилася недостатньою, і основний тягар розміщення людей ліг на місцеву владу та волонтерів [34, с. 123]. Саме тому в рекомендаціях підкреслюється потреба визначити уповноважений центральний орган, відповідальний за координацію захисту ВПО, та закріпити чіткі механізми узгодження дій усіх суб'єктів, включно з громадянським суспільством.

Концептуально цю конфігурацію можна описати як систему «управлінської взаємодії», у якій спільна діяльність органів публічної влади, інститутів громадянського суспільства та міжнародних організацій спрямована на розв'язання соціальних потреб, породжених війною. Дослідниця О. Поступна та колеги визначають таку взаємодію як процес постійної комунікації між органами влади та представниками громадського сектору, доповнений налагодженням зв'язків з міжнародними організаціями, де застосовуються правові, організаційні, комунікативні та інформаційні механізми для вирішення гуманітарних викликів, зокрема розміщення внутрішньо переміщених осіб [46, с. 15]. На прикладі однієї з великих пошукових НУО автори показують, як організація, що спершу спеціалізувалася на пошуку зниклих безвісти, у воєнний час розширила діяльність до евакуації, гуманітарної підтримки та допомоги з розміщенням постраждалих, будуючи при цьому партнерства з органами влади та міжнародними донорами.

Місцевий рівень, громади - є фактичним центром ваги всієї житлової відповіді, адже саме тут поєднуються інфраструктура, земельні ресурси, соціальні служби та повсякденні практики домогосподарств. Інституційні механізми публічного управління соціальним розвитком громад (сукупність формальних правил, організаційних структур та неформальних практик) залишаються відносно мало дослідженими, але саме від їх якості залежить здатність громад адаптуватися до криз, забезпечувати соціальні послуги та планувати повоєнний розвиток, включно з житловою сферою [27]. У контексті житла це означає, що навіть за наявності державних програм компенсації та донорських ресурсів реальні результати залежать від того, наскільки громада здатна інтегрувати соціальні служби, відділи ЖКГ, земельні відділи, центри надання адмінпослуг і місцеві НУО в єдину систему прийняття рішень.

Роль організацій громадянського суспільства на рівні територіальних громад виявилася центральною для життєстійкості, але водночас показала структурні обмеження існуючої архітектури координації. Наразі НУО стали

ключовими агентами підвищення стійкості громад, особливо у кризових ситуаціях, але кооперація між ними та органами місцевого самоврядування залишається фрагментарною, а ресурсна база - нестійкою, зокрема частка фінансування з місцевих бюджетів для НУО в Україні суттєво нижча, ніж у країнах ЄС [56, с. 371]. Для житлового гуманітарного реагування це проявляється в тому, що місцеві НУО часто ведуть реєстри потреб домогосподарств, організовують тимчасове розміщення, супроводжують людей при оформленні компенсацій, але не мають формалізованого статусу партнерів програми та стабільного фінансування на такі функції.

На рівні держави та громад механізми координації з громадянським суспільством поступово формалізуються, але значною мірою залишаються реактивними. Автори дослідження про надзвичайне реагування підкреслюють, що первинна відповідь на кризу внутрішнього переміщення була побудована на феноменально швидкій самоорганізації суспільства, горизонтальній координації волонтерських ініціатив і тимчасових рішень щодо притулку та базових потреб, тоді як державна система координації, включно з реєстрацією статусу ВПО і програмами житлової підтримки, дотягувалася до ситуації з помітною затримкою [34, с. 127]. У підсумку сформувалася гібридна модель, де держава визнає критичний вклад НУО та місцевих ініціатив, але ще не створила повністю чітку та передбачувану рамку, яка б гарантувала їх системне залучення до планування і реалізації житлових програм.

Як показує аналіз механізмів взаємодії, формальні інструменти координації (угоди про співпрацю, дорадчі ради, муніципальні грантові програми, спільні робочі групи) доповнюються неформальними каналами - особистими контактами активістів з представниками органів влади, гнучкими робочими чатами, ситуативними коаліціями навколо конкретних гуманітарних завдань. Попри наявність широкого спектра задекларованих форм взаємодії, на практиці зберігаються проблеми небажання окремих органів влади укладати формальні угоди з НУО, обмежена участь громадських організацій у

комунікативних заходах, де ухвалюються управлінські рішення, а також кадровий дефіцит та слабка спроможність самих НУО підтримувати системну звітність. У житловій сфері це проявляється, наприклад, у тому, що громадські ініціативи, які фактично адмініструють прихистки або супроводжують бенефіціарів реконструкційних програм, часто залишаються поза офіційними схемами фінансування.

Суттєвий елемент нинішньої архітектури - міжсекторні партнерства між державою, бізнесом та громадянським суспільством, які можна використовувати як рамку для житлової відбудови. Дослідниця О. Овечкіна зі співавторами наголошує, що довгострокові партнерства між державою, бізнесом та громадськими організаціями мають бути інституційно закріплені й спиратися на спеціальні фінансові та організаційні механізми, які дозволяють зменшувати територіальні диспропорції розвитку та підвищувати стійкість громад до криз [45, с. 91]. У продовження цієї логіки дослідники, аналізуючи інституційні підходи до державно-бізнесово-громадянського партнерства, підкреслюють важливість фінансових механізмів підтримки сталого розвитку, які поєднують бюджетні ресурси, кошти бізнесу та донорів із проєктами соціально значущої інфраструктури. Для житлового реагування це створює можливість переходу від суто бюджетного або донорського фінансування до комбінованих моделей, де приватні девелопери, муніципалітети й НУО можуть реалізовувати спільні проєкти соціального житла, реконструкції багатоквартирних будинків чи створення тимчасових модульних містечок.

Міжнародні фінансові організації відіграють окрему, специфічну роль у цій системі координації, формуючи «донорський контур» житлової відбудови. Масштаб відбудови України, включно з житловою інфраструктурою, унеможлиблює її реалізацію виключно за рахунок національних ресурсів, а тому участь Світового банку, ЄБРР, ЄІБ та інших МФО стає критично важливою як у фінансовому, так і в консультативному вимірах [10]. Ефективність такої підтримки залежить від прозорості процедур, запобігання корупції, узгодженості

з національними і місцевими стратегіями та створення систем моніторингу, які дозволяють оцінювати результативність конкретних проєктів. Для житлового гуманітарного реагування це означає, що кредити та гранти МФО мають бути прив'язані до зрозумілих пріоритетів - від екстреного ремонту пошкодженого житла до створення нових житлових масивів - і координуватися з можливостями місцевих громад та участю НУО.

На відміну від традиційних моделей, де донорська допомога концентрується в центральних органах влади, сучасні підходи до відбудови все більше орієнтуються на локалізацію. Автори аналітичного звіту, підготовленого Школою LBJ для USAID, підкреслюють, що локалізація допомоги - перехід до надання ресурсів безпосередньо громадам і місцевим НУО - може підвищити ефективність та справедливість розподілу, але вимагає іншої архітектури координації та значно більших інвестицій у розуміння локальних контекстів і в кадрову спроможність донорських агентств [31]. Дослідники, аналізуючи кейси Індонезії, Грузії та Вірменії, роблять висновок, що для України оптимальним може бути рівень прийняття рішень на рівні громад або міжгромадських об'єднань, де поєднуються знання про локальні потреби з можливістю отримувати й адмініструвати значні ресурси. У сфері житла це означає, що пряме фінансування програм реконструкції або будівництва через бюджети громад і їх партнерські НУО може бути ефективнішим, ніж суто централізовані схеми, за умови наявності прозорих інструментів моніторингу.

Цінні уроки для української архітектури координації дає також досвід приймаючих країн, що організовували підтримку українських біженців. Дослідники А. Брозманова Грегорова та Ф. Бамбук показують, що в країнах Вишеградської четвірки перша фаза реагування на прихід біженців була домінована низовими ініціативами, масовою мобілізацією волонтерів і гнучкою співпрацею органів влади, неурядового сектору і громадян, що фактично сформувало модель багаторівневого врядування [35, с. 70]. Згодом, у фазі адаптації, роль держави і муніципалітетів зросла: саме вони забезпечували

включення біженців у системи охорони здоров'я, освіти й соціального забезпечення, тоді як НУО та волонтери переходили від екстреної допомоги до інтеграційних програм. Цей досвід демонструє, що житлове забезпечення в умовах масового переміщення ефективніше працює там, де держава визнає ключову роль громадянського суспільства на початковому етапі, але не перекладає на нього довгострокову відповідальність, поступово інституціоналізуючи підтримку через місцеве самоврядування.

Юридичний контур архітектури координації, особливо в частині житлової відбудови, визначає межі можливого для всієї системи. Дослідниця Доляновська, аналізуючи виклики правового регулювання будівельних відносин в Україні у період повоєнної відбудови, наголошує, що ключовим завданням є поєднання спрощення дозвільних процедур із гарантіями дотримання прав людини та принципів сталого розвитку [5, с. 130-132]. Автори підкреслюють, що без тісної координації між державою, міжнародними організаціями, донорами та громадянським суспільством існує ризик, що масове будівництво призведе до порушення прав постраждалих, погіршення міського середовища та посилення соціальної нерівності. Це безпосередньо стосується механізмів розподілу житла для ВПО, де правова невизначеність у питаннях землекористування, статусу тимчасового житла чи компенсацій за зруйноване майно створює поле для конфліктів між різними групами стейкхолдерів.

Таким чином, нинішня архітектура координації у житловому гуманітарному реагуванні в Україні поєднує кілька рівнів і логік. Центральний уряд виступає носієм мандата на захист прав ВПО та загального стратегічного бачення відбудови, але змушений покладатися на спроможність громад та громадянського суспільства, які першими відреагували на кризу. Громади є операційним ядром, де перетинаються рішення про землекористування, доступ до комунальної інфраструктури, соціальні послуги та конкретні проєкти реконструкції; їхня спроможність значною мірою визначається якістю локальних інституційних механізмів, описаних у дослідженнях публічного управління.

Організації громадянського суспільства забезпечують «тонку роботу» зі збору інформації про потреби, супроводу вразливих груп, організації тимчасового житла та контролю за реалізацією програм, але часто залишаються на периферії формальних схем фінансування та прийняття рішень. Донори та міжнародні фінансові організації формують ресурсний контур, прив'язаний до власних вимог прозорості, підзвітності та відповідності міжнародним стандартам, і дедалі більше орієнтуються на локалізацію, що змушує перебудовувати канали координації з центрального рівня на рівень громад і місцевих НУО.

При цьому, як показують наведені дослідження, існуючі механізми координації залишаються неповними й нерівномірно розвиненими. З одного боку, є широкий арсенал формальних інструментів - угоди про співпрацю, консультативні органи, грантові програми, кластери й міжвідомчі групи; з іншого - зберігаються кадрові й організаційні обмеження НУО, нерідко - небажання органів влади залучати громадськість до реальних процесів ухвалення рішень, а також відсутність усталеної системи даних, яка б поєднувала інформацію про потреби домогосподарств, ресурси громад, державні програми та донорські проєкти. Нинішня архітектура координації у житловому гуманітарному реагуванні є тому водночас значним кроком уперед порівняно з 2014 роком і проміжним етапом, який потребує подальшої інституціоналізації, кращого врівноваження ролей держави, громад, донорів та громадянського суспільства й адаптації до довгострокового характеру житлових викликів, спричинених війною.

2.2. Інструменти спільного планування і моніторингу: гранти, угоди, меморандуми, спільні офіси, дашборди, форуми, робота гуманітарних кластерів

Інструменти спільного планування і моніторингу в гуманітарній відповіді на житлові виклики війни виконують роль практичних центрів, через які абстрактна координація між державою, громадами, донорами та організаціями

громадянського суспільства перетворюється на конкретні програми відбудови, розселення та підтримки домогосподарств. Сучасні дослідження українського громадянського суспільства підкреслюють, що після 2014 року, а особливо після 2022 року, взаємодія держави та НУО змістилася від епізодичних консультацій до інституційних форматів співучасті, де громадські структури не тільки виконують проєкти, а й впливають на визначення пріоритетів політики, у тому числі в житловій сфері. Така зміна логіки робить питання спільного планування і моніторингу не другорядним технічним елементом, а ключовим механізмом балансування інтересів і відповідальності між усіма акторами житлової політики в умовах війни.

Грантові інструменти є найпоширенішою й найвидимішою формою спільного планування між донорами, НУО, громадами та державними органами в житловій та ширшій гуманітарній політиці. Соціологічне дослідження про громадянське суспільство в Україні в контексті війни показує, що для більшості організацій саме гранти міжнародних донорів є головним джерелом ресурсів, але водночас і головним каналом, через який донори формулюють очікування щодо стратегічних цілей, показників результативності та стандартів звітності. Дослідницька команда цього звіту наголошує, що організації часто мають адаптовувати свою діяльність до логіки грантових конкурсів, однак саме через грантові програми відбувається найінтенсивніший обмін інформацією, узгодження пріоритетів та нарощування інституційної спроможності. [41]

Для житлової тематики це означає, що типові грантові цикли - збір даних про пошкоджене житло, розробка логіко-структурних матриць, формулювання індикаторів щодо кількості відремонтованих будинків, забезпечених тимчасових місць проживання, уразливих груп - стають свого роду “шаблоном” узгодження очікувань між донорами, громадами й виконавцями проєктів.

Грант як інструмент координації працює не лише через фінансування, але й через закладені в конкурсну документацію процедури участі громад, консультацій з органами влади та перевірки результатів. У дослідженні про

динаміку співпраці держави й громадянського суспільства під час війни підкреслюється, що громадські організації все частіше залучаються на ключових етапах державного циклу прийняття рішень - від ідентифікації проблем і збору інформації до формування альтернатив і оцінювання результатів. Експертність, доступ до локальних даних і моральний авторитет НУО дозволяють їм легітимізувати пріоритети політики та вимагати прозорості у використанні ресурсів, включно з міжнародною допомогою.

У житлових програмах це проявляється через вимоги до грантових заявок щодо наявності партнерських листів від громад, участі мешканців у визначенні критеріїв відбору бенефіціарів, публічних презентацій результатів і спільних моніторингових візитів із представниками місцевої влади та донорів.

Окремого значення набувають угоди та меморандуми між державними органами, органами місцевого самоврядування, донорами та громадськими організаціями як рамкові інструменти, які “підтягують” гранти до ширшої архітектури політики. У міждисциплінарному дослідженні механізмів взаємодії влади й громадянського суспільства вказується, що форми співпраці в кризових умовах охоплюють не лише гранти чи соціальні контракти, а й договори про співпрацю, створення дорадчих органів, клубів лідерів НУО та регулярні тематичні зустрічі. Автори підкреслюють, що саме формалізація цих форматів через угоди дозволяє перетворювати разові проєкти на системну взаємодію й дає підстави вимагати дотримання домовленостей, зокрема щодо прозорості даних та участі громадських представників у прийнятті рішень. [46]

Для житлової політики це означає потребу укладення меморандумів між громадами, обласними адміністраціями, профільними міністерствами й ключовими донорами, які визначають загальні принципи: пріоритетність допомоги домогосподарствам з найбільшими ушкодженнями, недискримінаційні критерії відбору, обов’язкове публічне розкриття переліків об’єктів відновлення та узгоджені стандарти звітності.

Механізми спільного планування й моніторингу у житловій сфері тяжіють до логіки державно-приватного партнерства, навіть якщо формально не оформлені як класичні концесійні чи інвестиційні угоди. Економіст Кізін Г. розглядає сучасне державно-приватне партнерство як систему стратегічного управління, де поєднані економічна раціональність, інституційна стійкість і соціальна відповідальність, і пропонує інтегральний індекс ефективності, що враховує економічні, інституційні, ризикові та соціальні компоненти [9].

Якщо перенести цю логіку на гуманітарні житлові програми, грантові й договірні механізми можна розглядати як “м’які” форми партнерства, які також мають оцінюватися не лише за витраченими коштами, а й за стійкістю інституційних каналів співпраці, здатністю системи адаптуватися до ризиків (ескалації бойових дій, нових хвиль внутрішнього переміщення) та рівнем соціальної віддачі для громад. Це створює підстави для включення до спільних планів і дашбордів показників, що вимірюють не тільки кількість відновлених будинків, а й, наприклад, частку вразливих домогосподарств, які отримали підтримку, індекс довіри мешканців до програм відбудови чи рівень залучення місцевого бізнесу.

Роль міжнародних організацій у розбудові таких інструментів в Україні є подвійною: вони одночасно формують нормативні рамки і забезпечують ресурсну базу для спільного планування та моніторингу. У дослідженні про вплив міжнародних організацій на інститути громадянського суспільства наголошується, що ці організації задають стандарти управління, прозорості та підзвітності, а також надають фінансові й експертні ресурси, які дозволяють українським НУО та органам влади впроваджувати сучасні практики проектного менеджменту, моніторингу й оцінювання. Авторський колектив під керівництвом Кудряченка А. зазначає, що міжнародні структури часто виступають “інкубаторами” нових форматів співпраці, які згодом інституціоналізуються в національній політиці [10, с. 85-86].

У житловій сфері це проявляється у вимогах до використання логіко-структурних матриць, гендерно-чутливих індикаторів, механізмів скарг та зворотного зв'язку, а також у підтримці розвитку цифрових дашбордів для відстеження відбудови житла.

Європейський Союз відіграє особливу роль у стандартизації гуманітарних інструментів, які потім застосовуються й в Україні. Дослідниця Карпчук Н. показує, що гуманітарна допомога та цивільний захист розглядаються ЄС як окремий напрям зовнішньої діяльності, що ґрунтується на принципах гуманності, нейтральності, неупередженості й незалежності, доповнених вимогами координації, узгодженості та взаємодоповнюваності дій різних європейських і міжнародних суб'єктів. [8, с. 17-19]

Це означає, що грантові програми ЄС, меморандуми з урядом України та участь українських акторів у європейських механізмах цивільного захисту апріорі вбудовують житлові інтервенції в ширшу систему узгоджених стандартів, включно з вимогою прозорих дашбордів щодо розподілу допомоги, спільних оцінок потреб і регулярних координаційних форумів.

Національна гуманітарна політика України задає рамку, у якій ці інструменти набувають змісту. Дослідниця Сергієнко Л. описує гуманітарну політику як напрям державної діяльності, орієнтований на розвиток людського потенціалу, захист прав людини та забезпечення соціальної безпеки, наголошуючи, що її успішність залежить від системності, узгодженості цілей і належного моніторингу результатів. [25, с. 170-173]

У контексті житла це означає, що спільні інструменти планування та моніторингу мають бути вбудовані у державні стратегії відновлення, регіональні програми підтримки ВПО та місцеві плани просторового розвитку, а не існувати як набір розрізнених донорських ініціатив. Для цього необхідні рамкові угоди між міністерствами, місцевими радами та ключовими донорами, які б синхронізували пріоритети, графіки реалізації й системи показників.

Практичним «мостом» між стратегічними документами і локальними практиками виступають інституційні механізми планування на рівні громад. Післявоєнне відновлення громад в Україні потребує поєднання програмно-проєктного підходу, партнерства з бізнесом і громадськими організаціями та використання цифрових інструментів участі, таких як платформи електронної демократії. Для житлових програм це означає, що місцеві плани відбудови мають розроблятися у форматі відкритого проєктного портфеля, де кожен об'єкт відновлення або будівництва соціального житла прив'язаний до конкретного грантового чи бюджетного джерела, має відповідальних виконавців з боку громади та НУО і відображається в онлайн-дашборді, доступному для мешканців і донорів.

Дашборди та інші цифрові системи моніторингу стають ключовим інструментом прозорості та спільної відповідальності. Емпіричні дослідження грантових і партнерських механізмів наголошують, що сучасне уявлення про ефективність співпраці охоплює економічний, інституційний та соціальний рівні, де інституційний вимір демонструє сталість процедур, а соціальний - суспільну корисність ініціатив. В умовах кризи ці рівні мають працювати як єдина система забезпечення національної стійкості. У житлових програмах це трансформується у вимогу, щоб дашборди відображали не лише фінансові дані, а й індикатори якості - наприклад, наскільки відновлене житло відповідає будівельним нормам, чи враховано доступність для людей з інвалідністю, яку частку місць отримали домогосподарства з найбільшим рівнем вразливості, а також щоб ці дані були пов'язані з механізмами громадського контролю та зворотного зв'язку.

Гуманітарні кластери, насамперед кластер «Житло/НЖП» та кластер захисту, є спеціалізованими майданчиками спільного планування й моніторингу, де концентрується інформація про потреби, ресурси й прогалини. У дослідженні про співкоординацію кластерів наголошується, що кластерний підхід, запроваджений МККК та IASC, ґрунтується на лідерстві ООН, але його

ефективність залежить від активної участі широкого кола НУО, включно з наданням співкоординаторів від громадського сектору. Співкоординація з боку НУО посилює спроможність кластерів виконувати основні функції - підтримку надання послуг, інформаційне забезпечення стратегічних рішень, планування й розробку кластерних стратегій, адвокацію, моніторинг і звітування, а також покращення готовності до криз [47]. Для житлової відповіді це означає, що спільні плани кластерів мають включати не тільки обсяги будівельних чи ремонтних робіт, а й узгоджені механізми моніторингу стандартів, участі громад, переходу від тимчасових рішень (колективні центри, модульні містечка) до сталих форм житла.

Кластерна система водночас демонструє, які ризики виникають, коли спільне планування й моніторинг формально існують, але не підкріплені рівноправністю й прозорістю. У згаданому дослідженні про співкоординацію кластерів наголошується, що попри визнання плюсових ефектів залучення НУО - посилення участі, кращий доступ до локальних територій, розширення репрезентативності - непрозорість поведінки лід-агентств, використання кластерів для просування власних інтересів і зловживання владою підривають довіру громадського сектору. Для ефективної співкоординації необхідно позиціонувати НУО-співкоординаторів як повноцінних, авторитетних партнерів, а також інвестувати в їхню спроможність і вибудовувати збалансовані відносини, які попереджають повторення асиметрій влади. Для житлових кластерів в Україні це означає потребу у формалізації ролі українських НУО й органів місцевого самоврядування у стратегічних дорадчих групах, у розробці меморандумів про співлідерство й у створенні прозорих інформаційних каналів між національним і субнаціональними рівнями координації.

Форуми, конференції й тематичні платформи виступають ще одним інструментом спільного планування, де зустрічаються політичні, донорські й громадські перспективи. Дослідження динаміки співпраці держави й громадянського суспільства підкреслює, що для подолання недовіри й різниці

пріоритетів важливі не лише формальні процедури, а й призначення контактних осіб у державних органах, готових до діалогу, а також використання міжнародних майданчиків для спільної адвокації реформ, зокрема у сфері прозорості використання міжнародної допомоги. Саме поєднання прагматичної й наполегливої взаємодії, відкритості до діалогу й використання персональних зв'язків дозволяє будувати стійкі формати співпраці в умовах війни. У житловій тематиці це проявляється у роботі національних та регіональних форумів відбудови, куди залучаються представники уряду, донорів, громад і НУО, а також у регулярних консультаціях щодо змін до законодавства про компенсацію за зруйноване житло, муніципальних програм оренди й розвитку соціального житла.

Нарешті, важливо враховувати, що всі описані інструменти спільного планування й моніторингу функціонують у специфічній моделі багаторівневої взаємодії, яку українська політико-правова література описує як гібридну. Дослідниця Бикадорова Н. наголошує, що у відповідь на воєнні виклики в Україні склалася комбінована модель, у якій мережеві, інституційні та участницькі механізми міжнародних організацій і національних акторів переплітаються: міжнародні структури задають нормативні рамки й фінансову основу, тоді як місцеві НУО й громади відповідають за локалізацію практик, адаптацію стандартів і зворотний зв'язок [2, с. 18-19]. У житловій сфері це означає, що гранти, меморандуми, кластерні стратегії, дашборди та форуми мають розглядатися не як розрізнені інструменти, а як взаємопов'язані елементи єдиного циклу: від спільного визначення потреб громади, через координацію донорських ресурсів та інституційне закріплення домовленостей - до прозорого моніторингу результатів і корекції політики на основі даних і зворотного зв'язку від постраждалих домогосподарств.

Таким чином, нинішній набір інструментів спільного планування й моніторингу в українській гуманітарній відповіді на житлові виклики вже містить усі ключові елементи сучасної багаторівневої координації - гранти,

рамкові угоди, меморандуми, спільні офіси й кластери, цифрові дашборди та форуми. Проте ефективність цієї системи визначається не стільки наявністю інструментів, скільки ступенем їх інтеграції, рівнем довіри між акторами, якістю даних і здатністю усіх учасників - від центральних органів влади до локальних НУО - реально впливати на пріоритети й моніторинг житлових програм. Саме в цьому вимірі криється потенціал для подальших реформ, які дозволять перетворити фрагментовану множину проєктів на узгоджену політику відновлення житла, побудовану на партнерстві між державою, громадами, донорами та громадянським суспільством.

2.3. Поточні виклики координації: регуляторні бар'єри, дублювання, асиметрія даних, проблеми оподаткування благодійної допомоги та роботи ОГС

Поточні виклики координації у житловому гуманітарному реагуванні в Україні проявляються як сукупність взаємопов'язаних проблем - регуляторних бар'єрів, дублювання програм, асиметрії даних та фіскально-інституційних перешкод для благодійної діяльності й роботи організацій громадянського суспільства. Вони виникають у ситуації, коли держава одночасно перебудовує систему соціальної політики, веде повномасштабну війну, реалізує реформу децентралізації та намагається інтегрувати значний обсяг зовнішньої допомоги. Для житлового сектору це означає, що навіть за наявності ресурсів і політичної уваги загальний результат для домогосподарств часто залишається фрагментованим, нерівномірним у просторі та нестійким у часі, а окремі категорії постраждалих залишаються поза охопленням.

Дослідниця Верховод І. наголошує, що українська соціальна політика багато в чому продовжує спиратися на спадкову радянську модель із переважанням пільг, субсидій і грошових трансфертів, які не прив'язані до реальних бюджетних можливостей і не забезпечують адресності підтримки, тоді як війна різко збільшує кількість груп населення, які потребують допомоги та перегляду засад політики [3, с. 18]. У такій системі житлові програми, пов'язані

з компенсацією за зруйноване чи пошкоджене житло, орендною підтримкою або наданням тимчасового житла, вимушено вбудовуються у вже наявні механізми пільг і виплат, які не були спроектовані для умов масового переміщення чи руйнування інфраструктури.

Це інституційне тло безпосередньо впливає на координацію між центральними органами влади, громадами, донорами та ОГС. Міністерства й центральні агентства відповідають за формування нормативних рамок, але на практиці саме органи місцевого самоврядування стикаються з необхідністю поєднати вимоги державних програм, власні ресурси та численні донорські ініціативи, що працюють у громаді. Відсутність узгоджених «дорожніх карт» житлового відновлення для кожного регіону, з чітким розподілом ролей між суб'єктами, призводить до ситуації, коли навіть добрі індивідуальні рішення не складаються у цілісну модель реагування, а механізми координації залишаються ситуативними й персоналізованими.

Регуляторні бар'єри у житловому гуманітарному секторі виникають на перетині кількох правових режимів - соціальної політики, житлового та містобудівного законодавства, норм щодо внутрішньо переміщених осіб, а також спеціальних процедур визнання та обліку гуманітарної допомоги. Наприклад, безоплатний ремонт приватного будинку може трактуватися як гуманітарна допомога, як соціальна послуга чи як «поліпшення» приватної власності, що в окремих випадках створює ризик оподаткування для отримувача. Передача модульних будинків або будівельних матеріалів може вимагати одночасного дотримання правил містобудування, санітарних норм, процедур відведення землі, порядку обліку гуманітарних вантажів та звітності перед донором. Для ОГС і громад це означає потребу у постійному юридичному супроводі та ризик помилок, які можуть поставити під сумнів законність усієї програми.

До цього додаються прогалини у правовому регулюванні прав внутрішньо переміщених осіб на житло, захист від виселення та доступ до компенсацій за зруйноване майно. Частина норм розрахована на короткострокове переміщення

й не враховує багаторічний характер війни та необхідність інтеграції ВПО у приймаючі громади, включно з можливістю переходу від тимчасових рішень до постійного житла. Через це місцеві органи влади й ОГС змушені шукати гібридні моделі - наприклад, поєднувати короткострокові договори оренди з планами викупу житла, реалізовувати програми реконструкції гуртожитків із невизначеним правовим статусом, створювати проміжні форми соціального житла. Усі ці практики потребують гнучкого нормативного середовища, якого наразі бракує, що підсилює нерівномірність практик між регіонами.

Окремою групою проблем є невизначеність правового статусу тимчасового житла для ВПО, гуртожитків, адаптованих колективних центрів і модульних містечок. Складнощі виникають щодо прав користування земельними ділянками, стандартів безпечності, підключення до мереж, перспектив подальшого використання таких об'єктів після завершення війни чи проєкту. На практиці це призводить до того, що частина громад уникає складних рішень, надаючи перевагу короткотерміновим схемам орендної підтримки або розміщенню людей у наявному житловому фонді без капітальних інвестицій, навіть якщо такі рішення не є оптимальними для довгострокової інтеграції ВПО. У свою чергу, донори, які готові вкладатися у інфраструктурні проєкти, нерідко стикаються з невизначеністю щодо правового статусу збудованих об'єктів, що знижує привабливість інвестицій у житлове відновлення.

На цю регуляторну невизначеність накладаються загальні практичні проблеми надання гуманітарної допомоги. Дослідник Мушенок С. виділяє серед ключових викликів логістичні обмеження, відсутність ефективної координації між урядовими структурами, неурядовими організаціями та міжнародними агенціями, нерегулярний обмін інформацією, нестабільне фінансування, правові й політичні бар'єри, а також слабкі механізми моніторингу й оцінки результатів програм [17]. У житловому компоненті ці фактори означають затримки з доставкою будівельних матеріалів, неможливість працювати у прифронтових районах без спеціальних дозволів, проблеми з доступом до пошкоджених

об'єктів, а також постійні зміни у картиці безпеки, що змушують донорів змінювати географію програм уже в процесі реалізації.

Частину цих проблем намагаються пом'якшити через механізми гуманітарних кластерів та регулярні координаційні зустрічі між державними структурами, донорами й ОГС. Однак кластерна координація зазвичай охоплює передусім міжнародних акторів і великі національні організації, тоді як менші місцеві ініціативи залишаються на периферії процесу. Крім того, кластерні плани часто не інтегруються з бюджетними планами громад і державними програмами, унаслідок чого узгоджені на координаційних платформах пріоритети не завжди відображаються в розподілі національних і місцевих ресурсів. Це створює розрив між «гуманітарною логікою» реагування, орієнтованою на короткострокові цикли фінансування й проєктні показники, та «політикою розвитку», яка потребує багаторічного планування житлового фонду.

Умови воєнного стану підштовхують гуманітарних і державних акторів до швидкого масштабування програм, що неминуче загострює проблему дублювання. Коли різні проєкти запускаються на основі схожих оцінок потреб, але без спільного операційного плану для конкретної громади, окремі вулиці чи мікрорайони можуть отримати кілька хвиль ремонту, тоді як інші залишаються поза увагою. Бажання донорів продемонструвати швидкі результати та охопити якомога більшу кількість бенефіціарів у короткий період підсилює конкуренцію за «видимі» локації, де простіше здійснювати моніторинг і збирати якісні фото- та відеоматеріали, тоді як більш складні, віддалені чи юридично невпорядковані об'єкти відкладаються на невизначений час.

Цю ситуацію можна краще зрозуміти через концепт «ринку гуманітарної допомоги». Дослідники Бутенко О. та співавтори наголошують, що ринок гуманітарної допомоги в Україні включає державні установи, міжнародні організації, неурядові структури, приватний сектор і волонтерів, а його функціонування базується на координації, стандартах прозорості та взаємодії попиту з боку постраждалого населення і пропозиції у вигляді ресурсів різних

акторів [24, с. 9-10]. У житловому секторі це означає, що кожен суб'єкт - міністерства, обласні військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, міжнародні організації, фонди та волонтерські ініціативи - реалізує власні «продукти» підтримки: від грошових грантів на ремонт і орендних субсидій до комплексних проєктів реконструкції багатоквартирних будинків, часто без спільної карти покриття.

На рівні домогосподарств дублювання виглядає як ситуація, коли одні сім'ї потрапляють відразу до кількох програм і отримують ремонт, орендні ваучери та побутову техніку, тоді як інші роками чекають хоча б на мінімальну допомогу. Місцеві ОГС і волонтерські групи частково згладжують ці дисбаланси через неформальні горизонтальні контакти, проте навіть вони часто не мають повної інформації про плани донорів і державні програми. Внаслідок цього стратегічне планування замінюється тактичною реакцією на «гарячі точки», а загальне навантаження на громади й державні інституції зростає через потребу постійно узгоджувати паралельні ініціативи, які використовують різні критерії відбору бенефіціарів і різні технічні стандарти.

Значну роль у відтворенні дублювання і нерівномірності відіграють асиметрії влади та автономії між міжнародними й локальними акторами. Дослідниця Шевченко О. показує, що формалізовані партнерства, у яких місцеві організації фактично не мають впливу на дизайн програм, призводять до втрати мотивації локальних команд, дублювання ініціатив і зниження адаптивності інтервенцій до конкретних умов громади [51, с. 320 - 323]. Для житлових проєктів це означає, що місцеві ОГС часто виступають як субпідрядники великих міжнародних організацій, реалізуючи типові пакети допомоги, не маючи можливості змінити критерії вразливості, пріоритетність мікролокацій або форму підтримки (ремонт, грошова допомога, орендні ваучери). Унаслідок такої конфігурації частина інструментів, які могли б бути адаптовані до специфіки конкретної громади, залишаються стандартними й слабо інтегрованими в місцеві стратегії розвитку. Органи місцевого самоврядування отримують низку

«готових» рішень від донорів, але не завжди мають реальний вплив на вибір між інвестиціями в довгострокове відновлення багатоквартирного житла та короткотерміновими схемами тимчасового розміщення. Це підриває потенціал для комплексного планування житлової політики на рівні громади, де гуманітарні проєкти мали б доповнювати, а не заміщувати місцеві програми, що фінансуються з бюджету.

Паралельно виникає напруження між «низовою» і «верхньою» логікою координації. З одного боку, центральні органи влади й донори прагнуть запровадити єдині стандарти відбору бенефіціарів, технічних рішень та моніторингу, щоб забезпечити порівнюваність даних і підзвітність. З іншого боку, локальні актори наполягають на необхідності враховувати специфіку соціальної структури громади, неформальні практики користування житлом, локальну історію переміщень і конфліктів. Коли ці дві логіки не узгоджуються, координаційні механізми перетворюються на формальні процедури погодження вже прийнятих рішень, а не на простір для реального спільного планування.

Асиметрія даних між різними суб'єктами координації є не менш критичним викликом. Центральні органи влади оперують державними реєстрами пошкодженого та зруйнованого житла, макроекономічними показниками та даними про фінансування; донори мають деталізовану інформацію про власні портфелі проєктів; гуманітарні кластери збирають 4W/5W-матриці; громади ведуть власні списки ВПО та постраждалих домогосподарств; місцеві ОГС накопичують бази на основі польових опитувань. Однак ці масиви рідко синхронізуються між собою, мають різні критерії включення, різні категорії вразливості та різні формати оновлення, що створює системну асиметрію інформації і ускладнює спільне планування.

У цьому контексті цифрові платформи стають ключовим, але амбівалентним інструментом. Дослідник Міщенко О. підкреслює, що спеціалізовані цифрові гуманітарні платформи не лише полегшують координацію й розподіл допомоги, але й перетворюються на потужні генератори

даних, які використовуються для аналітики, прогнозування та стратегічного планування, а український досвід вважається одним із найбільш розвинених у світі [15, с. 189 - 191]. У житловому секторі це стосується як державних реєстрів пошкодженого житла, так і донорських систем відстеження проєктів, геоінформаційних сервісів, платформ для подачі заявок домогосподарствами та CRM-систем великих міжнародних організацій, які збирають великі масиви персоніфікованої інформації.

Водночас саме фрагментованість цифрових рішень підсилює асиметрію даних. Коли кожен донор, міністерство чи ОГС використовують власну платформу без технічної інтеграції з іншими системами, одна й та сама сім'я може бути позначена як «неохоплена» в одній базі й «повністю забезпечена» - в іншій. Для домогосподарств, які не мають доступу до інтернету, цифрової грамотності або документів, потрібних для онлайн-ідентифікації, бар'єром стає сам факт оцифрування процедур подачі заявок. У результаті найвразливіші групи - літні люди, особи з інвалідністю, мешканці віддалених сільських територій - ризикують залишитися «невидимими» для систем планування, якщо їхні дані не будуть цілеспрямовано інтегровані через польові механізми збору інформації і подальше внесення в реєстри.

З іншого боку, існують і спроби розробити інтегровані мобільні системи, які б поєднували дані про потреби, логістику, евакуаційні маршрути та розміщення постраждалих. Однак такі рішення стикаються з низкою викликів: необхідністю працювати в умовах обмеженого зв'язку й електропостачання, дотриманням вимог захисту персональних даних, розмежуванням доступу між цивільними й військовими структурами, а також гарантіями того, що дані не будуть використані у спосіб, який загрожує безпеці людей. Без чітких протоколів доступу і спільно погоджених стандартів даних навіть найкращі технологічні рішення не усувають, а іноді й підсилюють асиметрію інформації.

Окремий блок викликів пов'язаний із оподаткуванням благодійної допомоги та регуляторним середовищем для ОГС. Хоча законодавство

передбачає пільгові режими для гуманітарних вантажів, на практиці визнання конкретної поставки як гуманітарної часто залежить від трактування місцевих податкових та митних органів, правильності оформлення документів та своєчасності рішень уповноважених комісій. Будь-яка помилка в класифікації товарів або невідповідність формулюванням у супровідних документах може призвести до нарахування податків чи митних зборів, затримки вантажів або навіть відмови у пропуску на митниці. Для невеликих ОГС такі ризики означають суттєве обмеження у можливості працювати з великими обсягами будівельних матеріалів та обладнання.

Податкові та бухгалтерські вимоги обмежують також потенціал залучення бізнесу до житлового відновлення. Компанії, які готові надавати будівельні матеріали, техніку або послуги, не завжди впевнені, що такі внески будуть коректно відображені як благодійні, не створять додаткових фіскальних ризиків і будуть враховані як витрати, пов'язані з корпоративною соціальною відповідальністю. Відсутність простих і зрозумілих інструментів для оформлення тристоронніх угод між бізнесом, громадами та ОГС щодо житлових проєктів стримує розвиток публічно-приватно-громадських партнерств, які могли б забезпечити більш стійке фінансування житлових програм, зокрема ремонту багатоквартирних будинків і створення соціального житлового фонду.

Регуляторна складність і фіскальні ризики накладаються на загальну проблему інституційної нестабільності ОГС. Значна частина організацій, які відіграли ключову роль у перших хвилях гуманітарного реагування, працюють у режимі короткотермінових грантових контрактів, що вимагають детальної звітності, складних процедур закупівель та дотримання різних, іноді несумісних, стандартів донорів. За таких умов ОГС змушені витрачати непропорційно багато часу й ресурсів на адміністративні процедури, тоді як інституційний розвиток, адвокація, участь у стратегічному плануванні житлової політики й побудова довгострокових коаліцій із громадами відсуваються на другий план. Це

послаблює їхню роль як повноцінних партнерів держави у формуванні житлових рішень.

Важливий вимір координаційних викликів пов'язаний зі стійкістю результатів донорських програм у контексті децентралізації. Дослідниці Бережна Г. та Ковтун О. підкреслюють, що сталість результатів міжнародних проєктів місцевого розвитку залежить від інтеграції їхніх продуктів і підходів у постійні практики органів влади, забезпечення фінансового, інституційного та соціального продовження після завершення зовнішнього фінансування, а також від узгодженості із стратегічними документами громад [1, с 138-139]. У житловому секторі це означає, що відремонтовані за донорські кошти будинки, новостворені сервіси з управління тимчасовим житлом або механізми орендних субсидій можуть виявитися «проєктними островами», якщо громади не мають фінансової й управлінської спроможності підтримувати їх після завершення гранту.

На практиці це проявляється у тому, що після завершення проєктів громади часто стикаються з браком коштів на подальше утримання відремонтованого житлового фонду, оновлення цифрових систем обліку, продовження соціального супроводу вразливих домогосподарств. Відсутність передбачуваних механізмів співфінансування з державного бюджету, а також нестабільність міжбюджетних трансфертів посилюють цю проблему. У результаті донорські інтервенції іноді залишають по собі фізичну інфраструктуру без відповідної інституційної «надбудови» - підготовленого персоналу, закріплених процедур, бюджетних рядків, що знову створює потребу в нових програмах підтримки замість поступового переходу до сталих механізмів житлової політики. Координаційні прогалини у житловому секторі мають не лише управлінські, а й соціально-політичні наслідки. Нерівномірний доступ до програм, непрозорість критеріїв відбору та суперечливі сигнали від різних суб'єктів - держави, донорів, ОГС - формують у постраждалих домогосподарств відчуття несправедливості й непередбачуваності. Це

послаблює довіру до інституцій і створює ризик конфліктів як між різними групами бенефіціарів, так і між громадянами та органами влади. Для житлової політики, яка безпосередньо торкається базових потреб людей, такі наслідки особливо небезпечні, оскільки вони здатні підірвати легітимність навіть добре спроектованих рішень, якщо ті втілюються в умовах неузгодженості та інформаційної асиметрії.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що координаційні виклики у житловому гуманітарному секторі віддзеркалюють загальну проблему відсутності системних механізмів узгодження дій державних та недержавних суб'єктів. Дослідник Токар М. разом зі співавторами підкреслює, що ефективна координація відбудови вимагає чіткого розподілу відповідальності, створення спеціалізованих координаційних структур, регулярного обміну інформацією та спільного планування ресурсів, тоді як відсутність таких механізмів веде до дублювання зусиль, конфліктів і затягування процесів відновлення [29]. У сфері житла це означає необхідність переходу від фрагментованого набору проєктів до єдиної системи, де гуманітарні, бюджетні й приватні ресурси плануються й реалізуються у взаємозв'язку.

Для житлового гуманітарного реагування ця трансформація передбачає кілька ключових напрямів. По-перше, потрібне спрощення й уніфікація нормативної бази щодо статусу гуманітарної допомоги, тимчасового житла, компенсацій за зруйноване майно та податкового режиму благодійних внесків, щоб зменшити регуляторні ризики для громад, ОГС і бізнесу. По-друге, необхідно узгодити стандарти даних і забезпечити інтеграцію основних цифрових систем - державних реєстрів, донорських платформ і локальних баз - з чітким розмежуванням доступу та захистом персональної інформації, але без втрати можливості для оперативного спільного планування. По-третє, до формування житлових програм мають системно залучатися громади й локальні ОГС не лише як виконавці, а як співтворці політики, що передбачає участь у

розробці критеріїв вразливості, пріоритетизації мікролокацій і виборі інструментів підтримки.

Нарешті, стійкість житлового відновлення неможлива без зміцнення інституційної спроможності на місцевому рівні. Це включає розвиток кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування й ОГС у сфері житлової політики, проєктного менеджменту, роботи з даними, а також впровадження практик багаторічного бюджетного планування житлових програм із чітким урахуванням донорських ресурсів. Лише поєднання регуляторних реформ, побудови спільної інформаційної інфраструктури та вирівнювання інституційної спроможності між суб'єктами координації дозволить перетворити нинішню мозаїку житлових інтервенцій на цілісну систему, здатну не лише реагувати на наслідки війни, а й закладати основу для довгострокової житлової політики, орієнтованої на права людини і стійкість громад.

2.4. Способи подолання викликів координації: забезпечення прозорості та подолання корупції державних інституцій, дерегуляція та дебіюрократизація роботи ОГС, спільні стандарти даних, моделі cost-sharing, контрактування соціальних послуг, зміна податкового законодавства.

У попередніх підрозділах було показано, що попри наявність розгалуженої мережі державних інституцій, органів місцевого самоврядування, донорів та організацій громадянського суспільства, координація у сфері житлових рішень залишається фрагментованою та перевантаженою регуляторними бар'єрами. Поточні виклики - від асиметрії даних до проблем оподаткування благодійної допомоги - не можуть бути усунуті окремими точковими змінами. Їх подолання потребує системної переорієнтації архітектури взаємодії на принципи прозорості, довіри, спільного планування та розподілу відповідальності й витрат. У цьому контексті ключову роль відіграють антикорупційні заходи в державному секторі, дерегуляція та дебіюрократизація діяльності ОГС, запровадження спільних стандартів даних, розбудова моделей cost-sharing,

контрактування соціальних послуг та послідовна зміна податкового законодавства, яке має перестати розглядати гуманітарних і соціальних акторів як «ризикову» зону і почати сприймати їх як партнерів відновлення.

Питання прозорості та антикорупції у державних інституціях є базовою передумовою для довіри донорів, громад та ОГС до будь-яких координаційних механізмів, особливо у сфері житлової політики. Дослідниця Верховод І. наголошує, що в умовах воєнного стану реалізація соціальної політики відбувається в ситуації гострого дефіциту фінансування, залежності від міжнародних донорів та накопичених проблем нереформованого сектора, що унеможлиблює впровадження ефективних інструментів без структурованого аналізу загроз і відповідних механізмів реагування [3]. У сфері житлових програм це означає, що без прозорих процедур відбору бенефіціарів, відкритої інформації про критерії розподілу та публічної звітності щодо використання коштів будь-які нові грантові, субсидіарні чи компенсаційні схеми будуть відтворювати недовіру та підозри, навіть якщо їхній формальний дизайн відповідає міжнародним стандартам.

Практичний вимір подолання корупційних ризиків має включати не лише посилення класичних контрольних механізмів (аудит, внутрішній контроль, правоохоронні органи), а й вбудовування прозорості у саму логіку програм. Для житлових інтервенцій це, зокрема, означає використання відкритих реєстрів пошкодженого житла, оприлюднення реєстрів отримувачів компенсацій (із дотриманням вимог захисту персональних даних), відкритих протоколів роботи комісій з відбору та стандартизованих форм звітності, доступних для громадського аналізу. Важливо, щоб донорські програми не дублювали національні системи, а інтегрувалися з ними через узгоджені вимоги до прозорості закупівель, оцінки вартості робіт і верифікації результатів, наприклад через використання єдиних підходів до електронних закупівель і незалежних технічних обстежень.

Не менш важливим є створення механізмів участі та соціальної підзвітності, які зменшують корупційні ризики не репресивними, а превентивними методами. Йдеться про включення представників громадських організацій та ініціативних груп ВПО до складу наглядових і дорадчих рад при державних і муніципальних програмах відновлення житла, проведення регулярних громадських слухань щодо критеріїв відбору та пріоритизації об'єктів, а також запровадження каналів зворотного зв'язку, що дозволяють оскаржувати рішення без необхідності негайно переходити до судових процедур. Такі учасницькі інструменти не замінюють формальний контроль, але створюють постійний публічний тиск, який знижує стимул до маніпуляцій з чергами, статусом пошкоджень або умовами конкурсів для підрядників.

Дерегуляція та дебіюрократизація діяльності організацій громадянського суспільства є другим принциповим напрямом подолання координаційних викликів. Дослідник Мушенко С. показує, що практичні проблеми надання гуманітарної допомоги охоплюють не лише логістику, а й відсутність ефективної координації та прозорих механізмів моніторингу й оцінки, які ускладнюють корекцію програм і підривають довіру до звітності щодо використання ресурсів [17]. Жорсткі та суперечливі регуляторні вимоги до ОГС - від реєстрації благодійної допомоги до податкового обліку грантових коштів - фактично відтягують ресурси (час, експертизу, персонал) від польової роботи до бюрократичних процедур. Спрощення процедур ввезення будматеріалів, скасування надмірних вимог до попередньої реєстрації гуманітарних вантажів, запровадження ризик-орієнтованих перевірок замість тотального контролю, а також гармонізація вимог різних органів (податкових, митних, соціальних) дозволили б ОГС більше часу витратити на роботу з бенефіціарами, а не на паперову тяганину.

Дебіюрократизація має включати й уніфікацію форм звітності, що сьогодні часто дублюють одна одну для різних донорів та державних органів. Перспективним напрямом є впровадження «єдиного вікна» для подання

фінансових та змістових звітів про гуманітарні проєкти: дані заповнюються один раз у стандартизованому форматі й автоматично реплікуються у звіти, необхідні для різних реципієнтів інформації - від податкових органів до донорських платформ. У сфері житлових програм це дозволить державі, донорам і громадам мати однаково деталізовану картину щодо того, який проєкт на якій стадії реалізації, кого він охоплює, які ресурси задіяні й які прогалини залишаються. Політика довіри, закріплена у правовому полі (наприклад, підвищення порогів для обов'язкових аудитів, чіткі гарантії щодо непереслідування за формальні помилки в надзвичайних умовах), є критичною для того, щоб ОГС залишалися гнучкими акторками швидкого реагування, а не перетворювалися на «квазі-бюджетні» установи.

Третім блоком рішень є формування спільних стандартів даних, без яких жодні дашборди, кластерні звіти чи спільні офіси не дають реального ефекту. На практиці це означає вироблення загальнонаціональної «мови» опису потреб у житлі, бенефіціарів та інтервенцій. Наприклад, категорії ступеня пошкодження житла, статусів ВПО, критерії вразливості, одиниці обліку (домогосподарство, будинок, квартира), геокодування адрес - усе це має бути узгоджено між державними реєстрами, донорськими програмами, муніципальними системами та платформами ОГС. Спільні стандарти дозволяють уникнути дублювання, коли одна й та сама сім'я фігурує у кількох базах як різні записи, і водночас уможлиблюють агрегацію даних для стратегічного планування: від розрахунку дефіциту житла в конкретній громаді до оцінки прогресу за роками щодо відновлення певних типів будівель.

Важливу роль у впровадженні таких стандартів відіграють цифрові платформи, які вже стали центральним інструментом координації гуманітарної допомоги. Дослідник Міщенко О. підкреслює, що спеціалізовані платформи та мобільні додатки в умовах війни забезпечили логістику, відстеження потреб, координацію між різними організаціями й прозорість процесів, суттєво підвищивши ефективність реагування та розподілу обмежених ресурсів [15, с.

191]. Водночас без єдиних стандартів обміну даними ці платформи ризикують залишатися «островами», між якими інформація не циркулює. Тому держава спільно з донорами має визначити мінімальний набір обов'язкових полів для житлових проєктів (тип пошкодження, джерело фінансування, стадія реалізації, обсяг робіт, кількість бенефіціарів), погодити протоколи анонімізації даних та створити інтеграційні шари (API), які дозволять різним системам «говорити» між собою.

У межах житлових програм особливо перспективним є створення інтегрованих дашбордів, які відображають повний цикл: від фіксації пошкодження й подання заявки до завершення ремонту або будівництва. Такі дашборди не лише підвищують прозорість, а й дають інструмент для управління: дозволяють уряду й громадам бачити провали у фінансуванні, донорським організаціям - ідентифікувати «білі плями» у покритті, а ОГС - координувати власні інтервенції так, щоб не дублювати вже профінансовані об'єкти. Важливо, щоб ці системи були доступні не лише на центральному рівні, а й для місцевих стейкхолдерів, включно з невеликими громадами та місцевими НУО, які часто не мають власних аналітичних потужностей.

Паралельно слід враховувати ризики цифрової нерівності та кібербезпеки. Цифрові інструменти планування та моніторингу не можуть повністю замінити офлайн-канали і мають доповнюватися «аналоговими» процедурами - виїзними прийомами, паперовими формами, роботою через старост та соціальних працівників. Для частини бенефіціарів, особливо літніх людей або мешканців віддалених сіл, це залишається єдиним реалістичним каналом комунікації. Водночас архітектура цифрових дашбордів і реєстрів має передбачати високий рівень захисту персональних даних, з урахуванням того, що житлові програми часто оперують чутливою інформацією про місце перебування сімей, їхній соціальний статус та історію переміщень.

Наступним напрямом є впровадження моделей cost-sharing, які дозволяють збалансувати фінансовий внесок держави, місцевих бюджетів, міжнародних

донорів, бізнесу та самих бенефіціарів (у формах, які не поглиблюють нерівність). З огляду на обмеженість бюджетних ресурсів та масштаб потреб, житлові програми не можуть будуватися на припущенні, що одна сторона профінансує всі етапи - від проєктування до експлуатації. Моделі спільного фінансування, наприклад «70 % донор - 20 % держава - 10 % громада», дозволяють створювати стимули для відповідальної участі місцевих органів влади та забезпечувати довгострокове утримання об'єктів. Для частини домогосподарств внеском може бути не гроші, а власна праця, земельна ділянка, тимчасове проживання в альтернативному житлі на час реконструкції - за умови, що ці внески чесно оцінюються і формально визнаються в архітектурі проєкту.

У цьому контексті важливо звернутися до логіки державно-приватного партнерства. Дослідник Кізін Г. показує, що в кризовій економіці ДПП перестає бути лише формою залучення інвестицій, а трансформується у систему стратегічного управління, де поєднуються економічна раціональність, інституційна стійкість і соціальна відповідальність, а партнерська модель держави та бізнесу стає основою нової парадигми публічного управління, зорієнтованої на спільний результат - розвиток, стабільність і стійкість [9]. Перенесення цієї логіки на житлову сферу означає, що держава може брати на себе частину політичних, регуляторних і валютних ризиків, тоді як приватні партнери - будівельні компанії, банки, енергетичні оператори - забезпечують технічну й фінансову реалізацію. У житлових програмах для ВПО це може проявлятися у вигляді змішаного фінансування будівництва орендного житла, коли держава гарантує заповнюваність та часткову компенсацію оренди, донори фінансують соціальні компоненти, а приватний сектор інвестує в сам об'єкт.

Паралельно моделі cost-sharing мають бути узгоджені з вимогами донорів до сталості результатів. Дослідниці Бережна та Ковтун О. показують, що стійкість результатів міжнародних донорських програм місцевого розвитку залежить від поєднання державних і недержавних джерел фінансування, застосування проєктного підходу та чіткого розуміння, які інвестиційні, а які

соціально-управлінські проекти можуть підтримуватися поточними бюджетними ресурсами або грантами без капітальних видатків [1, с 125-127]. Для житлових ініціатив це означає, що капітальні проекти (будівництво, реконструкція) мають одразу включати модель фінансування майбутнього утримання - через місцеві бюджети, тарифи, пайову участь власників, а «м'які» компоненти (юридичний супровід, соціальний супровід, комунікація) можуть бути покриті грантовими коштами. Такий поділ зменшує ризик «вимикання» послуг після завершення проекту, що часто підриває довіру до всієї системи.

Окремий блок рішень пов'язаний із контрактуванням соціальних послуг, що безпосередньо підтримують житлові рішення. Йдеться про те, щоб держава й громади не намагалися виконувати всі функції власними силами, а закуповували у ОГС та приватних провайдерів такі послуги, як юридичний супровід власників пошкодженого житла, медіація у конфліктах між орендодавцями та орендарями, ведення випадку (case management) для вразливих домогосподарств, соціальний супровід переселенців під час переселення з модульного чи колективного центру до більш сталого житла. Контрактування дозволяє формально вбудувати досвід та гнучкість громадського сектору в систему публічної політики, не перетворюючи ОГС на «підрядників другого сорту». Ключовими тут є прозорі критерії відбору провайдерів, довгострокові рамкові угоди замість одноразових тендерів, а також перехід до оплати за результат - наприклад, за кількість домогосподарств, що успішно завершили житлову траєкторію від тимчасового до стабільного житла.

Дослідження Токаря М. та співавторів демонструє, що ефективна координація між державними та недержавними суб'єктами в повоєнному відновленні базується на організаційних, інформаційних та ресурсних аспектах і потребує створення спеціалізованих механізмів і платформ співпраці, а також чіткого розподілу відповідальності та регулярного обміну інформацією [29]. Контрактування соціальних послуг у сфері житла природно вбудовується в таку логіку: рамкові договори між органами влади й ОГС, спільні інформаційні

платформи для обміну даними про бенефіціарів, спільні офіси або координаційні центри, де працюють разом представники муніципалітету, донорів та громадських організацій. Це дозволяє уникати дублювання, коли кілька різних проєктів паралельно працюють з одними й тими самими сім'ями, і натомість формувати узгоджені індивідуальні плани житлового вирішення.

Зміна податкового законодавства є ще однією обов'язковою умовою для подолання поточних координаційних бар'єрів. По-перше, необхідно стабілізувати та розширити перелік пільг для гуманітарних та житлових програм: передбачити чітке звільнення від ПДВ для імпорту житлових модулів, будівельних матеріалів та послуг, що напряду використовуються для реалізації програм відновлення, а також спростити процедури підтвердження «гуманітарного статусу» таких операцій. По-друге, потрібні стимулюючі механізми для бізнесу - податкові знижки за цільові внески в житлові фонди, спільні проєкти з громадами, внесення приміщень до соціального фонду оренди тощо. По-третє, податкові правила щодо грантів і благодійних внесків мають бути передбачуваними й не змінюватися заднім числом, оскільки саме непевність щодо податкових наслідків часто змушує донорів та ОГС обмежувати масштаб програм або обирати схеми, які ускладнюють інтеграцію з державними системами.

Крім фіскальних стимулів, податкове законодавство повинно бути синхронізоване з міжнародними стандартами прозорості та фінансового моніторингу таким чином, щоб мінімізувати ризики зловживань, не створюючи надмірних перешкод для доброчесних акторів. Це може включати запровадження спрощених режимів для малих і середніх ОГС, які працюють у гуманітарній та житловій сфері, з чіткими порогами обороту й лагідними вимогами до звітності, тоді як більш суворі правила застосовуються до великих організацій, що оперують значними обсягами коштів. Важливо, щоб податкові органи мали не лише каральний, а й консультативний мандат - допомагали ОГС

та громадам правильно структурувати проєкти, а не лише фіксували порушення після факту.

Загалом, подолання викликів координації у сфері житлового гуманітарного реагування можливе лише у разі одночасного просування за кількома взаємопов'язаними напрямками. Забезпечення прозорості й зниження корупції в державних інституціях створює базу довіри й легітимності для спільних програм; дерегуляція та дебіюрократизація діяльності ОГС робить цих акторів гнучкими й спроможними до швидкого реагування; спільні стандарти даних та цифрові платформи перетворюють розрізнені ініціативи на інтегровану систему; моделі cost-sharing та ДПП дозволяють масштабувати інтервенції без втрати стійкості; контрактування соціальних послуг формалізує внесок громадського сектору; зміни податкового законодавства усувають системні бар'єри та задають довгострокові стимули для участі бізнесу й ОГС. У сукупності ці інструменти формують не просто набір технічних рішень, а нову координаційну архітектуру, у якій держава, громади, донори та організації громадянського суспільства діють як взаємозалежні партнери, що розділяють відповідальність за житлові рішення, замість конкурувати за ресурси й повноваження.

ВИСНОВКИ

У підсумку проведеної роботи можна стверджувати, що повномасштабна війна російської федерації проти України радикально посилила масштаб і гостроту житлової кризи та виявила глибинні інституційні вади у взаємодії держави, міжнародних донорів та громадянського суспільства в гуманітарній сфері. Ситуація із забезпеченням житлом внутрішньо переміщених осіб та інших постраждалих груп показала, що за відсутності чітко налаштованої системи координації, прозорих механізмів розподілу ролей і стійких фінансових інструментів навіть значні за обсягами ресурси можуть використовуватися фрагментарно, приводячи до дублювання проєктів, нерівності між громадами, а інколи - до посилення корупційних ризиків. Житло в цьому контексті постає не як суто соціальна послуга, а як тест на здатність українських інституцій будувати партнерства, швидко адаптуватися до кризових умов і одночасно мислити довгостроковими категоріями відбудови та інтеграції.

У першому розділі роботи, присвяченому ролі та практиці держави, міжнародних донорів і організацій громадянського суспільства, було показано, що кожна з цих груп акторів має власне поле відповідальності, але в реальності їхні функції значною мірою перетинаються. Аналіз українського законодавства, державних програм, донорських підходів та проєктів ОГС засвідчив, що саме місцеві громади й громадські організації несуть на собі основне навантаження з операційної реалізації житлових рішень - від відкриття шелтерів до супроводу сімей ВПО й організації інтеграційних заходів. Водночас центральні органи влади та міжнародні донори концентрують у своїх руках ключові інструменти нормотворення, стратегічного планування, формування фінансових рамок і встановлення стандартів. Це породжує асиметрію можливостей: на «передньому краї» знаходяться ті суб'єкти, які найкраще знають реальні потреби, але мають обмежений вплив на регуляторні умови та бюджетні рішення, тоді як ті, хто формує політику й виділяє ресурси, часто діють з відставанням у часі й не повністю враховують локальну специфіку. Порівняння різних моделей участі -

від суто державних програм до локально ініційованих донорських проєктів - продемонструвало, що найбільш життєздатними є саме змішані конфігурації, у яких поєднуються нормативні можливості держави, фінансово-технічний ресурс донорів і гнучкість громадянського суспільства.

Другий розділ, зосереджений на архітектурі координації, поточних викликах і практичних рекомендаціях, дозволив перейти від загального опису ролей до аналізу того, як саме налаштована взаємодія та які структурні бар'єри стримують її ефективність. Було виявлено, що регуляторні обмеження, складні процедури й неузгодженість податкових правил із логікою гуманітарних житлових програм ускладнюють роботу ОГС і місцевих ініціатив та збільшують транзакційні витрати для донорів і громад. Дефіцит надійних, сумісних і відкритих даних посилює асиметрію інформації між різними рівнями влади й партнерами, що веде до дублювання зусиль, «білих плям» у покритті потреб і помилок у пріоритизації об'єктів відбудови. Запропоновані в роботі рекомендації - підвищення прозорості й підзвітності державних інституцій, послідовна дерегуляція та спрощення процедур для ОГС, впровадження спільних стандартів даних і механізмів обміну інформацією, розвиток моделей спільного фінансування (cost-sharing) між державою, донорами й громадами, розбудова інструментів контракування соціальних послуг у житловій сфері та коригування податкового законодавства щодо гуманітарної допомоги - спрямовані на те, щоб перевести систему з режиму реактивних і розпорошених рішень у режим більш передбачуваної, прозорої та стійкої політики. Відповідно, ключовий висновок роботи полягає в тому, що житлове гуманітарне реагування має бути інтегрованим елементом повоєнної відбудови й інституційної модернізації України, а партнерство держави, донорів і громадянського суспільства має закріплюватися не деклараціями, а конкретними правовими, організаційними та фінансовими механізмами, які створюють спільну відповідальність і довгострокові стимули до ефективної співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алейнікова О. В., Бережна Ю. С., Ковтун О. Ю. Забезпечення стійкості результатів міжнародних донорських програм у контексті децентралізації в Україні // Вісник післядипломної освіти. Серія: Соціальні та поведінкові науки. 2021. Вип. 17(46). С. 117–142. DOI 10.32405/2522-9931-2021-17(46)-117-142.
2. Бикадорова Н. О. Взаємодії міжнародних організацій та громадянського суспільства у врегулюванні воєнних криз // Український політико-правовий дискурс. 2025. 19 с.
3. Верховод І. Поточні виклики та загрози реалізації соціальної політики в умовах воєнного стану // Вчені записки. 2024. Вип. 36. С. 8–18. DOI: 10.33111/vz_kneu.36.24.03.01.005.011.
4. Гордієнко Н. В. До проблеми соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб у приймаючих громадах та організації соціальної роботи з ними // Science, Innovations and Education: Problems and Prospects : матеріали 10-ї Міжнародної науково-практичної конференції. Tokyo : CPN Publishing Group, 2022. С. 323–333.
5. Доляновська І.М. і Грибов Д.І. 2025. Виклики для правового регулювання будівельних відносин та співвідношення із дотриманням прав людини в Україні у післявоєнний . Legal Bulletin. №16 (Бер 2025), 123–132.
6. Державний реєстр пошкодженого та знищеного майна [Електронний ресурс]. URL: <https://rpm.renovation.gov.ua/officer/login>.
7. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Грантова програма «Моніторинг відбудови» [Електронний ресурс]. URL: <https://www.prostir.ua/?grants=hrantova-prohrama-monitorynh-vidbudovy>.
8. Карпчук Н. П. Гуманітарна допомога та цивільний захист як напрям діяльності Європейського Союзу для сприяння міжнародному миру й безпеці // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2019. № 1(5). С. 13–22.

9. Кізін В. В. Критерії ефективності механізмів державно-приватного партнерства в кризових умовах // Академічні візії. 2025. Вип. 44. DOI: 10.5281/zenodo.17353607.

10. Кудряченко А. І., Пархоменко Н. М., Шевченко О. В. та ін. Роль міжнародних організацій у діяльності інститутів громадянського суспільства в Україні : аналіт. доп. Київ : ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2015. 88 с.

11. Микитенко Є. В. Загальні проблеми реалізації правового статусу внутрішньо переміщених осіб // Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 4. С. 175–178.

12. Міжнародний фонд «Відродження». У громадах України критично бракує соціального житла для постраждалих від війни: дослідження Черкаського правозахисного центру [Електронний ресурс]. URL: <https://www.irf.ua/u-gromadah-ukrayiny-krytychno-brakuye-soczialnogo-zhytla-dlya-postrazhdalyh-vid-vijny-doslidzhennya-cherkaskogo-pravozahysnogo-czentru/>.

13. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Уряд затвердив Порядок ведення Реєстру пошкодженого та знищеного майна [Електронний ресурс]. URL: <https://mtu.gov.ua/news/34437.html>.

14. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Фонд ліквідації наслідків збройної агресії [Електронний ресурс]. URL: <https://mtu.gov.ua/content/fond-likvidacii-naslidkiv-zbroynoi-agresii.html>.

15. Міщенко О. Цифрові платформи як інструмент координації гуманітарної допомоги в умовах війни // Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Ірпінь, 2025. С. 189–191.

16. Муркович Л. І. Шляхи активізації самоуправлінської діяльності територіальної громади в умовах демократизації суспільства // Теорія та

практика державного управління. 2013. Вип. 4. С. 204–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2013_4_34.

17. Мушенюк С. І. Проблеми надання гуманітарної допомоги в Україні: практичні аспекти // Київський часопис права. 2024. № 3. С. 158–162. DOI: 10.32782/klj/2024.3.23.

18. Наливайко Л., Мінакова Є., Бочковий О. Проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах децентралізації влади // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 1. С. 130–136. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-1-130-136.

19. Теремецький В.І., Довгань В. М.. Роль міжнародних фінансових організацій у підтримці проєктів відбудови України // Наукові записки. Серія: Право. 2024. Вип. 17. С. 49–56. DOI: 10.36550/2522-9230-2024-17-49-56.

20. Поглод П., Смотр О. Створення інтегрованої мобільної системи збору та обробки даних під час надання гуманітарної допомоги // Інформаційна безпека та інформаційні технології : зб. доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (ІБІТ 2024, Львів, 27 листопада 2024 р.). Львів, 2024. С. 393–395.

21. Про внесення зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо звільнення деяких категорій внутрішньо переміщених осіб від негативних наслідків невиконання грошових зобов’язань за кредитними договорами та договорами позики : Закон України від 14.07.2021 № 1646-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1646-20>.

22. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1706-18>.

23. Саванчук О. О., Саванчук С. О. Проблеми правового регулювання захисту прав ВПО в умовах воєнного стану // Юридична осінь 2024 року : зб. тез

доп. та наук. повідомл. (Харків, 19 листоп. 2024 р.) / за заг. ред. Д. В. Лученка. Харків, 2024. С. 170–171.

24. Бутенко О.П., Кот О.В., Малахов В.А. Аналіз механізму функціонування ринку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану // Ефективна економіка. 2025. № 2. DOI: 10.32702/2307-2105.2025.2.57.

25. Сергієнко Л. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів // Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 2(88). С. 162–173.

26. Сергієць Я. С. Розвиток громадянського суспільства в Україні в умовах воєнного стану : Вінниця, 2025. 69 с.

27. Сизон В. Г. Інституційні механізми публічного управління соціальним розвитком громад у післявоєнний період // Філософія та управління. 2025. № 5. 10 с. DOI: 10.70651/3041-248X/2025.5.08.

28. Теремецький В. І., Довгань В. М. Роль міжнародних фінансових організацій у підтримці проєктів відбудови України // Наукові записки. Серія: Право. 2024. Вип. 17. С. 49–56. DOI: 10.36550/2522-9230-2024-17-49-56.

29. Токар М. Ю., Готра М. В., Машкаринець В. Ю. Механізми координації дій державних та недержавних суб'єктів управління під час повоєнного відновлення України // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 4.

30. Токар П., Зуб С. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у міське середовище Ужгорода в умовах війни: виклики, досвід та перспективи // Збірник наукових праць. 2025. Вип. 1(34). С. 86–97. DOI: 10.24144/2078-1431.2025.1(34).86-97.

31. Amin N., Bryant R., Burrell F. et al. A Strategy for Transparent Localized Aid Provision to Ukraine : Policy Research Project. 2025. 88 p.

32. Anisimov O., Fedoriv P., Tkachenko O., Lawson J., Buitelaar E. Rebuilding a Place to Call Home: Sharing Knowledge for the Recovery of Ukraine. The Hague : PBL Netherlands Environmental Assessment Agency, 2023.

33. Baldyniuk O. D. Provision of Social Services to Internally Displaced People in Ukraine under the Martial Law Conditions // Scientific Bulletin of Dragomanov National Pedagogical University: Pedagogical Sciences, Realities and Prospects. 2022. No. 88. P. 19–24. DOI: 10.31392/NPU-nc.series5.2022.88.03.

34. Bdoyan K., Gerasymenko Y., Kyselov O., Oliveira N. Emergency Response to the War in Ukraine: The Role of State and Non-State Actors in Supporting IDPs // Global Campus Human Rights Journal. 2022. Vol. 6. P. 115–136. DOI: 10.25330/2502.

35. Brozmanová Gregorová A., Bambúch F. Organising support for refugees from Ukraine: the role of the state, local governments, and civil society // Humanitarian Aid and Empowerment of Ukrainian Refugees / ed. O. Bălan, C. Toth. London : Routledge, 2024. P. 63–77. DOI: 10.4324/9781003505778-5.

36. Council of Europe. All Owners of Damaged or Destroyed Residential Property in Ukraine Can Now Submit Claims to the Register of Damage for Ukraine [Electronic resource]. 2024. URL: <https://rd4u.coe.int/en/-/all-owners-of-damaged-or-destroyed-residential-property-in-ukraine-can-now-submit-claims-to-the-register-of-damage-for-ukraine>.

37. Daoust G., Dyvik S. ‘Homes for Ukraine’ and the Politics of Private Humanitarian Hospitality // Review of International Studies. 2024. P. 1–19. DOI: 10.1017/S0260210524000470.

38. Duce P. More Than Housing: The Critical Role of Housing and Homelessness NGOs in Responding to the Conflict in Ukraine // Journal of Urban Regeneration and Renewal. 2023. Vol. 17, No. 1. P. 6–14.

39. Global Shelter Cluster. Shelter Projects: Case Studies of Humanitarian Shelter and Settlement Responses 2019–2020. 8th ed. Geneva : International Organization for Migration, 2021. URL: <http://www.shelterprojects.org>.

40. Hubka N. A. The Unprecedented Response to the Humanitarian Crisis in Ukraine: Speed and Funding Allocations : Fordham University, 2023.

41. Kyiv International Institute of Sociology; ISAR Ednannia. Civil Society in Ukraine in the Context of War – 2023: Report on a Comprehensive Sociological Research. 2024. 169 p.

42. Mazuryk O., Shyroкова M. Predictors of Alignment Between Aid Donors' and Recipients' Interests in Evaluating the Effectiveness of the Shelter.Ukraine Initiative: Contribution Analysis // Evaluation. 2024. Vol. 30, No. 3. P. 434–451. DOI: 10.1177/13563890241263956.

43. Meuser P., Mysak N. Towards a New Housing System for Ukraine: Tackling the Challenges Before, During, and After the War // Design for Resilient Communities. UIA 2023 / ed. A. Rubbo, J. Du, M. Ramsgaard Thomsen, M. Tamke. Cham : Springer, 2023. P. 463–477. DOI: 10.1007/978-3-031-36640-6_42.

44. Mikheieva O., Kuznetsova I. War-Time Volunteering and Population Displacement: From Spontaneous Help to Organised Volunteering in Post-2014 Ukraine // Voluntary Sector Review. 2024. Vol. 15, No. 1. P. 74–91. DOI: 10.1332/20408056Y2023D000000009.

45. Oviechkina O., Sliusarenko V., Dykyi A., Sylenko M., Koreneva N. Institutionalizing State-Business-Civil Society Partnerships in Ukraine: A Localized Approach to Financial Support Mechanisms for Sustainable Development // International Journal of Ecosystems and Ecology Science (IJEES). 2025. Vol. 15, No. 4. P. 89–96. DOI: 10.31407/ijees15.411.

46. Postupna O., Polianskyi M. Mechanisms of Interaction between Public Authorities, Civil Society, and International Organizations during the Russian–Ukrainian War // Journal of Public Policy and Institutional Change in the Middle of Conflict. 2024. Vol. 1. P. 1–16.

47. Rech E. NGOs as Field Protection Cluster Co-Coordiators in Ukraine. Oslo : Norwegian Refugee Council, 2025. 149 p.

48. Sakhanienko S., Kolisnichenko N., Rosenbaum A. Multi-Level Governance and Internally Displaced Persons Policy in Ukraine: Bridging the Gap Between the Global and Local; Governmental and Civic // The NISPAcee Journal of Public

Administration and Policy. 2021. Vol. 14, No. 1. P. 215–236. DOI: 10.2478/nispa-2021-0008.

49. Sereda V. Displacement in War-Torn Ukraine. Cambridge : Cambridge University Press, 2023. URL: <https://www.cambridge.org/core/elements/abs/displacement-in-wartorn-ukraine/51334B9D7E94319680D3AA5735D4ACF0>.

50. Shelter Cluster, UNHCR. Shelter Cluster Ukraine: Shelter Information Damage Assessment and Response (SIDAR), June 2023 Update [Electronic resource]. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/shelter-cluster-ukraine-shelter-information-damage-assessment-response-sidar-june-2023-update>.

51. Shevchenko O. Between formal partnerships and real impact: How lack of autonomy weakens local participation in humanitarian programs // Social Work and Education (Recent Issues in Social Politics). 2025. Vol. 12, No. 3. P. 310–323. DOI: 10.25128/2520-6230.25.3.1.

52. Sliusarenko V. et al. Institutional Approaches to State–Business–Society Partnership in Ukraine: Financial Support Mechanisms for Sustainable Development // Eksplorium. 2025. Vol. 46, No. 1. P. 1345–1360.

53. Sukhomud G., Shnaider V. Continuity and Change: Wartime Housing Politics in Ukraine // International Journal of Housing Policy. 2023. Vol. 23, No. 3. P. 629–652. DOI: 10.1080/19491247.2022.2153983.

54. Weihmayer M. Analysing the Local Governance of Internal Displacement: An Emerging (Local) Social Contract in Eastern Ukraine Since 2014 // Environment and Urbanization. 2024. Vol. 36, No. 2. P. 318–339. DOI: 10.1177/09562478241277089.

55. Wenerski Ł., Korniychuk A., Kliuzhev O. An Uneasy Reality: Donor Support for IDPs in Ukraine. Warsaw : Institute of Public Affairs, 2018. URL: <https://aei.pitt.edu/102687/>.

56. Zaiats T., Diakonenko O., Sova O. The impact of non-governmental organizations on the resilience potential of territorial communities in Ukraine //

Development through Research and Innovation. International Scientific Conference (IDSC 2024) : proceedings. Chişinău : SEP ASEM, 2024. P. 367–378.

АНОТАЦІЯ

Мовчан М. О. Громадянське суспільство, міжнародні донори та держава: співпраця у гуманітарному реагуванні на породжені війною виклики у сфері житла (магістерська робота). Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 75 с. (рукопис)

У роботі досліджено, як держава, міжнародні донори та організації громадянського суспільства взаємодіють у сфері житлового гуманітарного реагування в Україні в умовах повномасштабної війни та масового внутрішнього переміщення. Проаналізовано основні теоретичні засади ролі цих акторів у гуманітарному реагуванні та окреслено специфіку їх участі у забезпеченні внутрішньо переміщених осіб житлом. Окрему увагу зосереджено на сучасній архітектурі координації між центральними органами влади, органами місцевого самоврядування, донорами та ОГС, а також застосуванню інструментів спільного планування та моніторингу. Виявлено ключові проблеми: регуляторні та податкові бар'єри, дублювання програм, асиметрію даних, нерівномірний розподіл навантаження між громадами і запропоновано рекомендації щодо підвищення прозорості та підзвітності державних інституцій, дерегуляції діяльності ОГС, запровадження спільних стандартів даних, розвитку моделей спільного фінансування та механізмів контрактування соціальних послуг у житловій сфері у контексті повоєнної відбудови.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, житлова політика, гуманітарне реагування, громадянське суспільство, міжнародні донори.

ANNOTATION

Movchan M. O. Civil society, international donors and the state: cooperation in humanitarian response to war-induced housing challenges (Master's thesis). Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2025. 75 p. (manuscript)

The thesis examines how the state, international donors and civil society organizations interact in the field of housing-related humanitarian response in Ukraine under conditions of full-scale war and mass internal displacement. It analyses key theoretical approaches to the role of these actors in humanitarian governance and outlines the specific features of their involvement in providing internally displaced persons with safe and adequate housing. Particular attention is paid to the current coordination architecture between central authorities, local self-government bodies, donors and CSOs, as well as to the use of joint planning and monitoring tools. The study identifies core challenges: regulatory and tax barriers, programme duplication,

data asymmetry and unequal burden-sharing across municipalities, and proposes recommendations aimed at strengthening transparency and accountability of state institutions, simplifying regulations for CSOs, introducing common data standards, developing cost-sharing models and contracting of social services in the housing sector in the context of post-war reconstruction.

Key words: internally displaced persons, housing policy, humanitarian response, civil society, international donors.